

**ФАРҒОНА ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ ҲУЗУРИДАГИ
ИЛМИЙ ДАРАЖАЛАР БЕРУВЧИ DSc. 03/30.12.2019.Fil.05.02
РАҚАМЛИ ИЛМИЙ КЕНГАШ**

ФАРҒОНА ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

ДЕҲҚОНОВА МАХСУМА ШАВКАТОВНА

ОЙБЕКШУНОСЛИК ВА УНИНГ ТАРАҚҚИЁТ БОСҚИЧЛАРИ

10.00.02 – Ўзбек адабиёти

**ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ БЎЙИЧА ФАЛСАФА ДОКТОРИ (PhD)
ДИССЕРТАЦИЯСИ АВТОРЕФЕРАТИ**

Фарғона – 2021

УЎК: 821.512.133

**Филология фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси
автореферати мундарижаси**

**Оглавление автореферата диссертации доктора философии (PhD) по
филологическим наукам**

**Contents of Dissertation abstract of Doctor of philosophy (PhD) on
philological sciences**

Дехқонова Махсума Шавкатовна

Ойбекшунослик ва унинг тараққиёт босқичлари.....3

Dehqonova Maxsuma Shavkatovna

The studies of Oybek and the stages of its development27

Дехқонова Махсума Шавкатовна

Ойбековедение и этапы его развития.....48

Эълон қилинган ишлар рўйхати

Список опубликованных работ

List of published works.....52

**ФАРҒОНА ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ ҲУЗУРИДАГИ
ИЛМий ДАРАЖАЛАР БЕРУВЧИ DSc. 03/30.12.2019.Fil.05.02
РАҚАМЛИ ИЛМий КЕНГАШ**

ФАРҒОНА ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

ДЕҲҚОНОВА МАХСУМА ШАВКАТОВНА

ОЙБЕКШУНОСЛИК ВА УНИНГ ТАРАҚҚИЁТ БОСҚИЧЛАРИ

10.00.02 – Ўзбек адабиёти

**ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ БЎЙИЧА ФАЛСАФА ДОКТОРИ (PhD)
ДИССЕРТАЦИЯСИ АВТОРЕФЕРАТИ**

Фарғона – 2021

Фалсафа доктори (PhD) диссертацияси мавзуси Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссиясида В2019.3.PhD/Fil.954 рақам билан рўйхатга олинган.

Диссертация Фарғона давлат университетида бажарилган.

Диссертация автореферати уч тилда (ўзбек, инглиз, рус (резюме)) Илмий кенгаш веб-саҳифаси (www.fdu.uz) ҳамда "ZiyoNET" Ахборот-таълим порталига (www.ziynet.uz) жойлаштирилди.

Илмий раҳбар: **Сабирдинов Акбарали Ғафурович**
филология фанлари доктори

Расмий оппонентлар: **Ҳасанов Шавкат Аҳадович**
филология фанлари доктори

Тожибоева Муқаддас Абдурахимовна
филология фанлари доктори

Етакчи таъкилот: **Наманган давлат университети**

Диссертация химояси Фарғона давлат университети ҳузуридаги филология фанлари бўйича илмий даражалар берувчи DSc. 03/30.12.2019.Fil.05.02 рақамли Илмий кенгашнинг 2021 йил "28" июнь соат 13:00 даги мажлисида бўлиб ўтди. (Манзил: 100151, Фарғона ш., Мураббийлар кўчаси, 19, Тел: (0573) 244-44-29; факс: (0573) 244-44-91; e-mail: fardu_info@mail.uz) Диссертация билан Фарғона давлат университети Ахборот ресурс марказида танишиш мумкин (14 рақам билан рўйхатга олинган). (Манзил: 100151, Фарғона ш., Мураббийлар кўчаси, 19, Тел: (0573) 244-44-94).

Диссертация автореферати 2021 йил "16" июни куни тарқатилди.
(2021 йил "16" июни даги 23 рақамли реестр баённомаси).

А.А.Қосимов

Илмий даражалар берувчи
илмий кенгаш раиси, филол.ф.д., профессор.

М.Т.Зокиров

Илмий даражалар берувчи илмий
кенгаш аъзоси, филол.ф.н., доцент

С.Р. Мирзаева

Илмий даражалар берувчи илмий
кенгаш ҳузуридаги илмий семинар
раис ўринбосари, филол.ф.д., профессор.

КИРИШ (Фалсафа доктори (PhD) диссертацияси аннотацияси)

Диссертация мавзусининг долзарблиги ва зарурати. Дунё адабиётшунослик илмида ижодкор шахс феномени, ҳаёти, асарларининг яратилиш тарихи, жанр хусусиятларидаги ўзига хосликларини таҳлил ва талқин этиш муҳим амалий аҳамиятга эга. Зеро, ижодий жараённинг тараққиёт кўламини бадиий асарлар таҳлилсиз белгилаш мумкин эмас. Бу ўринда бадиий сўз санъати тадрижида муайян ижодкор ўрнини асослаш, маълум даврга хос адабий жараён ҳақида тасаввур уйғотиш кўзда тутилади.

Жаҳон адабиётшунослигида ижодкор шахси ва унинг асарлари, адабий муҳит, ижтимоий-сиёсий шароит ва ижод жараёнини назарий жиҳатдан уйғунликда ўрганишга эътибор кучайиб бормокда. Бу эса, ўз навбатида, бетакрор ижод жараёни, ушбу жараёндаги сирли ҳилқат бўлмиш сўз тилсимотлари, ижодкор шахсигагина тааллуқли ҳолат ва кечинмаларни муайян даражада англаш имконини беради. Адабиётшуносликда адабий танқиднинг асосий вазифаси ижодкор маҳорати талқинларини, адабий жараёндаги ўрнини баҳолаш фаннинг назарий асосларини бойитади. Бундай илмий нуқтаи назар, айтиш пайтда, маълум ижодкор фаолиятига холис ва ҳаққоний ёндашишни ҳам таъминлайди.

Замонавий ўзбек адабиётшунослигида бугунги кунда XX аср ўзбек адабиёти намоёндаларига хос адабий-эстетик қарашларни ўрганиш, янгича талаблар асосида тадқиқ этиш борасида самарали ишлар амалга оширилмокда. Бу эса, ўз-ўзидан, ижодкор таржимаи ҳоли, илмий-ижодий фаолияти, асарлари, ижодий имконияти, асарларининг яралиш омиллари, ойбекшунослик босқичларини изчил талқин этиш заруратини келтириб чиқармокда. “Адабиёт халқнинг юраги, элнинг маънавиятини кўрсатади. Бугунги мураккаб замонда одамлар қалбига йўл топиш, уларни эзгу мақсадларга илҳомлантиришда адабиётнинг таъсирчан кучидан фойдаланиш керак. Аждодлар меросини ўрганиш, буюк маданиятимизга муносиб буюк адабиёт яратиш учун ҳамма шароитларни яратамиз!”¹. Шундай экан, XX аср ўзбек адабиётшунослиги, хусусан, танқидчилиги адабий-эстетик тафаккур тарихида алоҳида ўринга эга. Адабий жараёнга ўз таъсирини ўтказиб келаётган ўзбек адабий танқидчилиги материаллари ва уларни бири-биридан тафовут этиб турадиган хусусиятларни илмий асослаш муҳим масалалардан саналади. Яқин бир асрлик вақт давомида серқирра истеъдод соҳиби Ойбек ижоди адабиётшунослар томонидан мунтазам тадқиқ этилиб, ойбекшунослик илмининг шаклланишига олиб келди. Ойбекнинг илмий фаолияти ва асарлари тадқиқи, адабий-эстетик

¹<https://uzreport.news/politics/shavkat-mirziyoyev-alisher-navoiy-nomidagi-ozbekiston-milliy-bogida-barpo-etilgan-adiblar>.

қарашларини ўрганиш босқичларини тизимли таҳлил этиш соҳа ривожда алоҳида аҳамият касб этади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016 йил 13 майдаги ПФ-4797-сон “Алишер Навоий номидаги Тошкент давлат ўзбек тили ва адабиёти университетини ташкил этиш тўғрисида”ги Фармони, 2017 йил 17 февралдаги ПҚ-2789-сон “Фанлар академияси фаолияти, илмий-тадқиқот ишларини ташкил этиш, бошқариш ва молиялаштиришни янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”, 2017 йил 24 майдаги ПҚ-2995-сон “Қадимий ёзма манбаларни сақлаш, тадқиқ ва тарғиб қилиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”, 2017 йил 13 сентябрдаги ПҚ-3271-сон “Китоб маҳсулотларини нашр этиш ва тарқатиш тизимини ривожлантириш, китоб мутолааси ва китобхонлик маданиятини ошириш ҳамда тарғиб қилиш бўйича комплекс чора-тадбирлар дастури тўғрисида”, 2018 йил 5 июндаги ПҚ-3775-сонли “Олий таълим муассасаларида таълим сифатини ошириш ва уларнинг мамлакатда амалга оширилаётган кенг қамровли ислохотларда фаол иштирокини таъминлаш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”, 2020 йил 29 октябрдаги ПФ-6097-сон “Илм-фанни 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида” Фармон ва қарорлари ҳамда мазкур фаолиятга тегишли бошқа меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларда белгиланган вазифаларни амалга оширишга муайян даражада хизмат қилади.

Тадқиқотнинг республика фан ва технологиялари ривожланиши устувор йўналишларига мослиги. Мазкур тадқиқот республика фан ва технологиялар ривожланишининг 1. “Ахборотлашган жамият ва демократик давлатни ижтимоий, ҳуқуқий, иқтисодий, маданий, маънавий-маърифий ривожлантиришда инновацион ғоялар тизимини шакллантириш ва уларни амалга ошириш йўллари” устувор йўналишига мувофиқ бажарилган.

Муаммонинг ўрганилганлик даражаси. Жаҳон адабиётшунослигида ижодкор-олимлар шахсияти, илмий-ижодий фаолияти, адабий-эстетик дунёқараши, уларнинг адабий-танқидий асарлари, алоҳида адиблар ижод намуналарига оид монография, рисола, мақола ва қайдларини таҳлил ва тадқиқ қилишга қаратилган тадқиқотлар амалга оширилган².

²Култышева О.М. Творчество В. Маяковского во взаимодействии с литературным процессом 1910-1920-Х годов: Автореф. дисс...д-ра.филол. наук. – Москва, 2007. – 38 с.; Абрамова О. Г. Творчество Владимира Маяковского в литературе и критике Швеции: Автореф. дисс...канд.филол.наук. – Воронеж, 2013. – 24 с.; Степина. М. Ю. Н.А. Некрасов в русской критике 1838-1848 гг: Автореф. дисс...канд.филол. наук. – Санкт-Петербург, 2013. – 26 с.; Жуковский А.Ю. Т.С.Элиот как арбитр поэзии: литературная критика 1920-х-1930-х гг: Автореф.дисс...канд.филол.наук. – Москва, 2014. – 23 с.; Покотыло.М.В. В.В.Маяковский в оценке отечественной критики и литературоведения: Автореф.дисс...канд.филол.наук. – Ставрополь, 2008. – 19 с.; Крылов.В.Н. Русская символистская критика: генезис, традиции, жанры. Монография. – Казань, 2005. – 327 с.;Чупринин.С.И.Творческая индивидуальность критика и литературный процесс 1960-1980-Х годов: Автореф.дисс...д-ра.филол.наук. – Москва, 1993. – 36 с.; Липныцкая Е.А. Эволюция творчества А.С Пушкина – критика и публициста: Автореф.дисс...канд.филол.наук. – Архангельск, 2011. – 23 с.; Бреева Т.Н. Литературно-критическая деятельность М.А. Волошина: Автореф. дисс....канд.филол.наук. – Казань. 1996.; Худойодов А. Холик Мирзозода и таджикское литературоведение XX века: Автореф. дисс...д-ра филол.наук. – Душанбе, 2015.; Курбонова С.И. Абдулгани Мирзоев – исследователь истории персидского –таджикской литературы: Автореф. дисс....канд.филол.наук. – Душанбе, 2007.; Егоров П.А, Розанов В.В. Литературный критик: проблематика, жанровое своеобразие, стиль:

Ўзбек адабиётшунослигида Алишер Навоий, Заҳириддин Муҳаммад Бобур, Огаҳий, Муқимий, Фурқат, Ҳамза, Қодирий, Чўлпон, Ғафур Ғулом, Ойбек, Ҳамид Олимжон, Зулфия, Асқад Мухтор, Эркин Воҳидов, Абдулла Орипов ва бошқа ижодкорлар ҳаёти ва ижоди юзасидан тадқиқотлар, монография, рисола ва мақолалар яратилган³. Бироқ буларни умумлаштириб, танқидчиларнинг позициялари, улар қарашларидаги муштараклик ва тафовутлар, танқидий ишлардаги замона муҳри, мунаққидлар ҳукмларидаги ҳозиржавоблик, улардаги холислик каби муваффақиятлар яхлит монографик тарзда тадқиқ этилмаган. Ойбекшунослик ҳақида ҳам худди шундай фикрларни айтиш мумкин. Ҳолбуки, Ойбек ижоди XX асрнинг аввалидан (биринчи ярмидан) то бугунги кунимизга қадар мунаққидлар эътиборида бўлган, кўплаб тадқиқотлар майдонга келган. Шунингдек, кейинги йилларда ҳам Ойбек ижоди бўйича қатор ишлар амалга оширилган⁴.

Тадқиқотнинг диссертация бажарилган олий таълим муассасасининг илмий-тадқиқот ишлари режалари билан боғлиқлиги. Диссертация Фарғона давлат университети илмий-тадқиқот ишлари режасининг “Поэтика муаммолари” мавзуси доирасида бажарилган.

Тадқиқотнинг мақсади. Ойбек ижоди тадқиқи билан шуғулланган XX-XXI аср адабиётшуносларининг монография, диссертация, рисола ва мақолаларини изчил тарзда тадқиқ ва таҳлил этиш, турли фикрларни қиёслаш жараёнида ойбекшуносликнинг тараққиёт босқичларини ижтимоий-сиёсий жараён билан боғлиқ ҳолда ўрганишдан иборат.

Автореф. дисс....канд.филол.наук. – Москва, 2002.; Луков В.Л. Академик Д.С.Лихачев и его концепция теоретической истории литературы. – Москва, 2011.

³Каримов Н.Абдулла Қодирий замондошлари. – Тошкент: Akademnashr, 2020. – 320 б; Кувонов З.О. Абдуқодир Ҳайитметовнинг адабиётшунослик фаолияти: Филол. фан.бўйича фалсафа доктори (PhD)... дисс. автореф. – Самарқанд, 2020. – Б 26.; Хабохунова Р. Академик Азиз Қаноновнинг “Ҳамса” тадқиқида ёндашув мезонлари // Алишер Навоий ва XXI аср. Халқаро конференция материаллари. – Тошкент, 2019. – Б 324-327.;

⁴Ҳусайн С. Танланган асарлар. – Тошкент: Ғ.Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1974. – Б.36-37.; Ёқубов Ҳ. Ойбек лирикасида ғоявийлик ва маҳорат. – Тошкент: Ўзфанакадашр, 1963. – 188 б; Ёқубов Ҳ. Адибнинг маҳорати. – Тошкент: Фан, 1966. – 311 б; Ёқубов Ҳ. Ойбек реализми. – Тошкент: Ўзбекистон, 1985. – 38 б.; Қўшжонов М. Ойбек маҳорати. – Тошкент: Тошкент, 1965. – 354 б; Қўшжонов М. Сайланма. Адабий портретлар. – Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1982; Қўшжонов М. Қўнгилда қолиб кетган гаплар. – Тошкент: Маънавият, 2016. – 47 б.; Каримов Н. Ойбек. – Тошкент: Ёш гвардия, 1985. – 195 б; Каримов Н. Ойбек гулшанида қолган гунчалар. – Тошкент: Фан, 1985. – 78 б; Каримов Н. Илҳом чашмасининг ажиб мавжлари. – Тошкент: Фан, 1982. – 56 б; Каримов Н. Уч буюк сиймо. Mumtoz so‘z. – Тошкент, 2019. – 428 б; Каримов Н. XX аср адабиёти манзаралари. – Тошкент: O‘zbekiston, 2008. – 298-328 б; Каримов Н. “Ойбек: “Тош экан бошим...”. – Фан ва турмуш, – 1992, 5,6,7,8,9,10-сонлар.; Ниёзов А.Республикада идеология ишининг аҳволи ва уни яхшилаш тадбирлари тўғрисида // Шарқ юлдузи, 1952. – Б. 11-26; Файзиев Б. “Навоий” романи ҳақида // Қизил Ўзбекистон. – 1953 йил 16 май. – Б. 2-3; Назаров Б. Бу сеҳрли дунё. – Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1980. – 172 б; Назаров Б. Ҳаётийлик – безавол мезон. – Тошкент: Ёш гвардия, 1985. – 217 б; Назаров Б., Расулов А., Аҳмедова Ш., Қахрамонов Қ. Ўзбек адабий танқиди тарихи. – Тошкент: Tafakkur qanoti, 2012. – 262 б.; Мирвалиев С. Ҳаёт ва кураш поэзияси. – Тошкент: Ўзфанакадашр, 1962. – 172 б.; Солижонов Й. Ҳақиқатнинг синчков кўзлари. – Тошкент: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси, 2009. – 228 б; Солижонов Й. Лирика латофати, насрнинг назокати. – Тошкент: Адабиёт учкунлари, 2018. – 108 б.; Сабирдинов А. Ойбек шеърлятида сўз ва образ: Филол.фан.номз...дисс. – Тошкент, 1993. – 138 б; Сабирдинов А. Ойбек дostonларининг бадиий-услубий хусусиятлари. – Тошкент: Истиқлол, 2003. – 77 б; Сабирдинов А. Ойбекнинг поэтик маҳорати: Филол.фан.д-ри...дисс. – Тошкент, 2007. – 307 б.; Ҳамдам У. 30-йиллар ўзбек шеърлятида “соф лирика” муаммоси (Ойбек шеърлари мисолида): Филол.фан.номз...дисс. – Тошкент, 1997. – 142 б; Ҳамдам У. Янгиланиш эҳтиёжи. – Тошкент: Фан, 2007. – 196 б.; Райберт Р.Ойбекнинг илк шеърларида бадиий образ // Ўзбек тили ва адабиёти, 1980, №5. – 28-32 б.; Халилов Ж. Ойбек Шахрисабзда. – Тошкент: Мусиқа, 2018. – Б 105; Хасанов Ш. Дoston таркиби ва табиати. – Самарқанд, 2011. – 216 б.; Кувватова Д. 20 аср иккинчи ярми ўзбек поэмачилигида жанр ва услуб ранг-баранглиги. – Тошкент: Фан, 2010. – 144 б; Абдурахмонов А. Ойбекнинг пейзаж лирикасида ранг // Ойбек ижодининг маънавий-маърифий аҳамияти. Конференция материаллари. – Гулистон, 2016. – 73-75 б.

Серкирра истеъдод соҳибининг ҳаёти, фаолияти, адабий ва илмий меросини ўрганиш борасидаги ишлар тизимли равишда ёритилган.

Тадқиқотнинг вазифалари:

ойбекшуносликка доир тадқиқотларининг миқёси, йўналишлари, ўзига хослиги, етакчи тамойиллари, ютуқлари, илмий аҳамиятини далиллаш;

ойбекшуносликнинг тараққиёт босқичларини белгилаш ва ижтимоий муҳитнинг адабиётшуносликка таъсирини ўрганиш;

ойбекшуносликда адиб феномени, биографияси, шахс ва ижодкор сифатидаги ўрни қандай ёритилганлигини аниқлаш;

соҳага оид илмий, илмий-оммабоп асарлар таҳлили орқали адибнинг адабий-эстетик қарашларини ўрганиш;

Ойбек шеърятининг мавзу кўлами, тимсоллар олами тадрижини мавжуд адабий-танқидий асарлар таҳлили мисолида тизимлаштириш;

Ойбек дostonлари, ҳикоя, қисса, романларининг таҳлил тамойиллари, шунингдек, ундаги ютуқ ва камчиликларни ёритиб бериш.

Тадқиқотнинг объекти сифатида, асосан, Ойбек ижоди бўйича тадқиқот олиб борган Ҳомил Ёқубов, Матёқуб Қўшжонов, Наим Каримов, Бахтиёр Назаров, Собир Мирвалиев, Нўъмонжон Раҳимжонов, Акбарали Сабирдинов, Улуғбек Ҳамдам ишлари, Ойбек ижодига эътиборли бўлган мунаққидлар Озод Шарафиддинов, Умарали Норматов, Иброҳим Ғафуров, Иброҳим Ҳаққул, Йўлдошхўжа Солижонов, Рональд Райберт каби адабиётшуносларнинг адабий-танқидий мақолаларига эътибор қаратилган. Таҳлил жараёнида Ойбек асарларига муружаат қилинган.

Тадқиқотнинг предметини XX аср ўзбек адабиётининг етук намоёниси Ойбек адабий-илмий мероси ва улар таҳлилига бағишланган диссертация, монография, рисола ва тўпламлардаги илмий мақолалар ташкил этади.

Тадқиқотнинг усуллари сифатида таснифлаш, тавсифлаш, комплекс таҳлил, қиёсий-типологик усуллардан, биографик ва герменевтик ёндашувлардан фойдаланилган.

Тадқиқотнинг илмий янгилиги қуйидагилар билан белгиланади:

ойбекшуносликнинг шўро ва истиқлол давридаги тараққиёт босқичлари белгиланган, танқидчиликда адиб шахсияти, адабий-эстетик қарашларининг шаклланишида оилавий муҳити ва таржимаи ҳоли билан боғлиқ бошқа воқеликларга қиёсий усул ва биографик ёндашув асосидаги талқинлари аниқланган;

шўро тузуми даврида Ойбек ижодидаги “тушкунлик”, “ўтмишни улуғлаш” дея баҳоланган шеърлари мустақиллик йиллари адабиётшунослигида нозик туйғу-кечинмалар, юксак бадиий-эстетик намуналар сифатида ҳаққоний баҳосини олганлиги асосланган;

ойбекшуносликда адиб насрий ва назмий асарларининг даврий нуқтаи назардан танқидчиликдаги ҳолис ва ноҳолис баҳоси ёритилган;

Ойбек адабий-танқидий мақолалари асосида ижодкорнинг ўзбек адабиёти бадиий-эстетик тафаккури тараққиётида мунаққид сифатидаги ўрни асослаб берилган.

Тадқиқотнинг амалий натижалари қуйидагилардан иборат:

ойбекшунос мунаққидларнинг илмий тадқиқотларини яхлит ҳолда ўрганилиши натижасида ўзбек адабиётшунослиги ва замонавий адабий танқидчилик тарихи учун зарур илмий факт ҳамда маълумотларни аниқлаш бўйича таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқилган;

тадқиқот давомида чиқарилган хулосалар адабиётшунослик учун янги илмий-назарий маълумотлар бериши асосланган;

ўзбек адабиёти тарихи, адабиёт назарияси, адабий танқид тарихи, айниқса, навоийшунослик, қодирийшунослик, чўлпоншунослик каби фанлардан яратиладиган ишчи дастур, дарслик ва қўлланмаларнинг мукаммаллашувига хизмат қилиши кўрсатилган;

ойбекшунослар фаолиятидаги энг муҳим қирраларнинг кўрсатиб берилганлиги бугунги кун ўқувчисининг дунёқараши ва тафаккурини шакллантиришда ҳамда уларнинг жамият ахлоқий-эстетик ва маънавий-маърифий тақомилида муҳим аҳамият касб этиши аниқланган

Тадқиқот натижаларининг ишончлилиги муаммонинг аниқ қўйилгани, қўлланилган усулларнинг мақсадга мувофиқлиги, назарий маълумотларнинг илмий манбаларга асосланганлиги, хулосаларнинг амалиётга жорий этилганлиги, натижаларнинг ваколатли тизимлар томонидан тасдиқлангани билан белгиланади.

Тадқиқот натижаларининг илмий ва амалий аҳамияти. Тадқиқотнинг илмий аҳамияти шундаки, унинг хулосаларидан адабиётшунослик фанининг кейинги тараққиётини белгилашда фойдаланиш мумкин. Шунингдек, тадқиқотда илгари сурилган назарий ғоялар “Янги ўзбек адабиёти”, “Адабиёт назарияси”, “Ҳозирги адабий жараён”, “Бадиий таҳлил асослари” фанлари бўйича ўтказиладиган изланишлар, илмий ёндашувлар тақомилига хизмат қилади.

Тадқиқот натижаларининг амалий аҳамияти эса ундаги хулоса ва тавсиялардан адабиётшунос ва мунаққидлар илмий ижодини талқин қилишда, шунингдек, олий филологик таълимда дарслик ва ўқув қўлланмалар яратишда илмий манба сифатида фойдаланиш мумкинлиги билан белгиланади. Шу билан бирга, тадқиқот замонавий ўзбек адабиёти тарихи (XX аср ва асримизнинг ўтган йигирма йили), ойбекшунослик ва навоийшунослик, қодирийшунослик, чўлпоншунослик каби фанларнинг етакчи тамойилларини аниқлашда материал сифатида фойдаланиш мумкин.

Тадқиқот натижаларининг жорий қилиниши. Ойбекшунослик ва унинг тараққиёт босқичлари мавзусида олиб борилган мазкур тадқиқот натижалари асосида:

ойбекшуносликнинг шўро ва истиқлол давридаги тараққиёт босқичлари белгиланган, танқидчиликда адиб шахсияти, адабий-эстетик қарашларининг шаклланишида оилавий муҳити ва таржимаи ҳоли билан боғлиқ бошқа воқеликларга қиёсий усул ва биографик ёндашув

асосидаги талқинларга доир таҳлиллардан А-1-099 рақамли “Ўзбекистоннинг барқарор стратегик тараққиётида фуқаролик жамиятини янада ривожлантириш ва маънавий-ахлоқий хавфсизликни таъминлаш концепцияларининг аҳамияти” мавзусидаги лойиҳада фойдаланилган (Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 2020 йил 30 октябрдаги 89-03-4309-сон маълумотномаси). Натижада, “Баркамол инсонни тарбиялаш–давр талаби” номли ўқув-услубий кўрсатманинг “Маънавий янгиланишлар ва уларнинг замонавий баркамол инсон тарбиясига таъсири” номли 3-боби ойбекшуносликда адиб шахсияти, адабий-эстетик қарашлари шаклланишида оилавий муҳитнинг ўрни мисоллар ёрдамида асосланган;

шўро тузуми даврида Ойбек ижодидаги “тушкунлик”, “ўтмишни улуғлаш” дея баҳоланган шеърлари мустақиллик йиллари адабиётшунослигида нозик туйғу-кечинмалар, юксак бадиий-эстетик намуналар сифатида ҳаққоний баҳосини олганлигига оид хулосалардан 574097 – ЕРР – 1 – 2016 - 1СҮ - ЕРРКА2 – СВНЕ - ЈР рақамли, “RUECVET: Пилотирование Европейской система перевода зачетных единиц (кредитов) для профессионального образования и обучения (ECVET) в национальных системах профессионального образования и обучения России и Узбекистана” (2016-2019 гг.) номли халқаро лойиҳада фойдаланилган (Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 2020 йил 30 октябрдаги 89-03-4309-сон маълумотномаси). Натижада, Ойбек шеъриятининг ўрганилиш босқичлари мисоллар асосида ёритилишига эришилган.

Ойбек адабий-танқидий мақолалари асосида ижодкорнинг ўзбек адабиёти бадиий-эстетик тафаккури тараққиётида мунаққид сифатидаги ўрни асослаб беришга оид таҳлиллардан Фарғона вилояти телерадиокомпаниясининг “Минг бир мавзу” кўрсатуви ҳамда “Хайрли оқшом”, “Оила мактаби”, “Кун мавзуси” номли эшиттиришлари сценарийсини тайёрлашда фойдаланилган (Фарғона вилояти телерадиокомпаниясининг 2020 йил 13 июлдаги 12-01/53-сон маълумотномаси). Натижада мазкур кўрсатув ва эшиттиришлар маънавий-маърифий ҳамда бадиий жиҳатдан бойиган, халқчиллиги ортган.

Тадқиқот натижаларининг апробацияси. Тадқиқот натижалари 13 та илмий-амалий анжуманларда, жумладан, 6 та республика конференциясида, 7 та халқаро конференцияда маъруза кўринишида баён этилган ва апробациядан ўтган.

Тадқиқот натижаларининг эълон қилинганлиги. Диссертация мавзуси бўйича 17 та илмий мақола нашр этилган. Ўзбекистон Республикаси Олий аттестатция комиссиясининг докторлик диссертациялари учун асосий илмий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрларда 4 та мақола, улардан 1 таси хорижий журналларда нашр этилган.

Диссертация тузилиши ва ҳажми. Диссертация кириш, етти фаслни ўз ичига олувчи уч асосий боб, хулоса ва фойдаланилган

адабиётлар рўйхатидан иборат бўлиб, ҳажми 138 саҳифани ташкил этади.

ДИССЕРТАЦИЯНИНГ АСОСИЙ МАЗМУНИ

Кириш қисмида мавзунинг долзарблиги ва зарурати асосланган, тадқиқотнинг мақсад ва вазифалари, объекти ва предмети тавсифланган, унинг республика фан ва технологиялари ривожланишининг устувор йўналишларига мослиги кўрсатилган, илмий янгилиги ва амалий натижалари баён этилган, олинган натижаларнинг илмий ва амалий аҳамияти очиб берилган, натижаларни амалиётга жорий қилиш, нашр этилган ишлар ва диссертация тузилиши бўйича маълумотлар келтирилган.

Диссертациянинг **“Ойбекнинг адабий-эстетик қарашлари тадқиқи”** деб номланган биринчи бобида Ойбек шахсининг феномени, биографияси бўйича олиб борилган тадқиқотлар, унинг ижодий лабораториясини ўрганиш масалалари ёритилган. Бобнинг **“Ойбек шахсиятининг ўрганилиши”** номли биринчи фаслида Ойбек ижоди бўйича адабиётшуносликда унинг инсон сифатидаги характериға, бадиий адабиёт, илмий тадқиқот соҳасидаги салоҳиятиға баҳо берувчи қайдлар ўрганилган.

Ҳамид Олимжон: “Ойбек прозада шоиру поэзияда прозаикдир. У энг майда икир-чикирларни шеърда куйлай биладиган талантили шоирдир. У кишилар портрети, кўз ва қош ҳаракатларини жуда аниқ тасвирлаб беради...”⁵. Бизнинг фикримизча, Ойбек шеърини, ҳақиқатан, воқеаларнинг тўлиқ акс этиши, барча деталларнинг аниқ келтирилиши, кечинмалар қамровининг кенглиги билан насрга яқин туради. Насри эса, ижодкор бадииятининг бойлиги, қаҳрамон ҳис-туйғуларининг ёрқин акс этиши, бадиий тасвир воситаларидан унумли фойдаланиши билан назмға яқинлаша олган. Ушбу фикрларни Сувон Мели ҳам тасдиқлаб, Ойбек прозасининг лирик поэзия даражасига кўтарилиши Чингиз Айтматовнинг насриға ҳам даҳлдорлигини таъкидлайди. Олим икки буюк адибни шу маънода муқояса этади⁶. М.Шайхзода: “Адабий ижоднинг машаққатли ва серташвиш интиҳосини Ойбек ҳамнафаслиғида бошладим”, деб улуғ адибнинг тенгдошларига ҳам устоз мақомида эканини эҳтиром билан тилға олиб ўтади. Ойбек ижодига, унинг шахсиятиға, феномениға юксак баҳо беради⁷. Шайхзоданинг бу фикрлари Ойбекнинг шахс сифатида ўз замондошларига қандай даражада ўрнатилган бўла олганиға ишора эканлигини сезиш қийин эмас. Фаслда Миртемир⁸, А.Орипов⁹, Муҳаммад Юсуф¹⁰, Рауф Парфи¹¹, Усмон Азим¹², И.Ғафуров¹³

⁵ Олимжон Ҳ. Мукаммал асарлар тўплами. 10 томлик. 6-том. – Тошкент: Фан, 1982. – Б. 280-281.

⁶ Милиев С. Глобал илмий-бадиий талкин поэтикаси: Филол. фан. д-ри... дисс. – Тошкент, 2020. – 220 б

⁷ Мақсуд Шайхзода. Адиб ҳақида қайдлар // Ойбек замондошлари хотирасида. – Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи, 2005. – Б. 16 – 17.

⁸ Миртемир Устоз ҳақида // Ойбек замондошлари хотирасида. – Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи, 2005. – Б. 18 – 19.

⁹ ziyouz.com/uzbek-sheriyati/zamonaviy-o-zbek-she-riyati/abdulla-oripov-1941

¹⁰ https://www.brend.uz/uz/adabiyot/m_yusuf_22.

И.Ҳаққул¹⁴ кабиларнинг Ойбек шахсияти ҳақидаги шеър ва қайдларида Ойбек характериға, унинг ижоддаги ўрниға, асарлариға, руҳиятидаги ўзгаришларға ва ижодкор шахси билан боғлиқ барча ҳодисаларға баҳо берилган. Фаслда академиклар Наим Каримовнинг “Ойбек”, Азиз Қаюмовнинг “Академик Ойбек”, шунингдек, Зарифа Саидносированинг “Ойбегим менинг” номли китоблари асосида Ойбек ҳаёти ва биографияси кенг ёритилган. Академик Наим Каримов адиб фаолияти ва ижодининг адабиётшуносликка маълум бўлмаган қирраларини ёритишға эътибор беради. Унинг Ойбек ҳақида эълон қилинган юзга яқин мақола, беш китоб, Ойбекнинг “Мукаммал асарлар тўплами”¹⁵ бунга далилдир. Мунаққид Ойбекнинг бутун умрини икки даврга ажратди: “*Бир тарафда – забардаст адиб, иккинчи тарафда – бир умрга майиб бўлган инсон.*”¹⁶. “Ойбек” рисоласида адиб ижоди, ҳаёт йўллари изчил ёритилган бўлиб, асарға биографик метод асосида ёндашилган. Маълумки, биографик метод ёзувчи ва асар жуфтлигига асосланади. Ижодкорға туртки берган илҳом факторлари¹⁷ ҳам ушбу методда жуда муҳимдир. Академик Азиз Қаюмовнинг 2005 йилда чоп этилган “Академик Ойбек” номли рисоласида Ойбекнинг биографияси, шахси билан боғлиқ айрим жиҳатларға ойдинлик киритилган¹⁸.

Мусо Тошмуҳаммад ўғли Ойбекнинг шахсияти, феъли, ўзига хос характер белгилари, шунингдек, бадиий-эстетик қарашлари шаклланиши ва тадрижи унинг турмуш ўртоғи Зарифа Саидносированинг “Ойбегим менинг” номли хотиралар китобида батафсил ёритилган. Китоб академик Н.Каримов томонидан таҳрир қилиниб, нашрга тайёрланган¹⁹. Зарифа Саидносированинг қайд этишича, Ойбекнинг ҳар бир асари сафар таассуротлари билан ёки табиатға чексиз меҳр таъсири билан яратилган, яъни ўзи гувоҳ бўлган ва шууриға таъсир қилган маълумотларға таяниб ижод қилган. “Ойбегим менинг” китоби хотиралардан иборат бўлса-да, Ойбекнинг ҳаёти ва фаолияти, ижод жараёни, ижодий лабораториясини ўрганишда ойбекшунослар учун муҳим манба бўлиб хизмат қилади. Изланишларимиз натижаси шуни кўрсатадики, академик Наим Каримов Ойбек ҳаёти ва ижоди билан боғлиқ воқеликларни акс эттиришда баъзан асар жанри талабидан келиб

¹¹ <https://kh-davron.uz/> рауф парфи/ойбек хотирасига.

¹² <https://kh-davron.uz/усмон азим/ойбекнинг сўнгги шеъри.>

¹³ Гафуров И. Мангу латофат. Бадиалар, рисоалар: 2–китоб. – Тошкент: Шарқ, 2008. – Б.205.

¹⁴ Гафуров И. Мангу латофат. – Б. 274– 275; Ҳаққул И. Ким нимаға таянади? Адабий суҳбатлар. – Тошкент: Зарқалам, 2006; Ҳаққул И. Тақдир ва тафаккур. – Тошкент: Шарқ, 2007. – 272-273 б.; Ҳаққулов И. Ойбек шахсияти ва шеърятига доир // Ўзбек тили ва адабиёти, № 2, 2005. – 25-35 б.; Ҳаққулов И. Ҳақиқатға сиғиниш // Ўзбекистон адабиёти ва санъати. – 1989 йил 29 декабрь.

¹⁵ Ойбек. Мукаммал асарлар тўплами. – Тошкент: Фан, 1980-1985. – Т.1. – 175 б.; – Т.2. – 472 б.; – Т.3. – 264 б.; – Т.4. – 280 б.; – Т.5. – 416 б.; – Т.6. – 724 б.; – Т.7. – 544 б.; – Т.8. – 376 б.; – Т.9. – 560 б.; – Т.10. – 408 б.; – Т.11. – 424 б.; – Т.12. – 440 б.; – Т.13. – 512 б.; – Т.14. – 440 б.; – Т.15. – 472 б.; – Т.16 – 438 б.; – Т.17. – 308 б.; – Т.18. – 328 б.; – Т.19. – 312 б.; – Т.20. – 496 б.

¹⁶ Каримов Н. Ойбек. – Б. 200.

¹⁷ Қаранг: Каримов Б. Адабиётшунослик методологияси. – Тошкент: Мухаррир, 2011. – Б. 18.

¹⁸ Қаранг: Қаюмов А. Академик Ойбек. – Тошкент: Тошкент ислом университети нашриёт-матбаа уйи, 2005. – Б. 16.

¹⁹ Саидносирова З. Ойбегим менинг. – Тошкент: Шарқ, 2005. – Б. 5.

чиқиб хаёл ёрдамида тиклашга эътибор қаратган бўлса, Азиз Қажумовнинг тадқиқотида Ойбек фаолиятига доир маълумотлар баъзан ўзи шохид бўлган реал воқеликлар асосида ёритилган. “Ойбегим менинг” китоби юқоридаги икки тадқиқотдан фарқ қилиб, адиб ҳаётидаги лавҳалар ҳаёт ҳақиқати асосида талқин этилган. Демак, ушбу манбалар Ойбек биографиясини ёритишда муҳим ўрин тутди. Бир сўз билан айтганда, ойбекшуносликнинг бу йўналиши адибнинг биографияси, унинг шахс ва ижодкор сифатидаги ўзига хослиги ҳақида яхлит тасаввур ҳосил қилиш имконини беради.

Бобнинг **“Адиб асарлари тадқиқи: тенденция ва муносабатлар”** деб аталган иккинчи фаслида Ойбек ижодига оид монографиялар, номзодлик ва докторлик диссертациялари, адабий-танқидий мақолалар яратган адабиётшунос олимларнинг муносабатлари ёритилган.

“Бадиий матн борми, демак, унинг яратувчиси, қабул қилувчиси, ўзлаштиришга ёрдам берувчи, йўл кўрсатувчиси бўлган. Шарқдами, Ғарбдами, ҳозирми, қадимдами, бадиий матн, уни яратиш, қабул қилиш, талқин, таҳлил қилиш, баҳолаш муаммоси, тарихи бўлган”²⁰. Ойбек ижодини ўзлаштиришда ҳам танқидчиларнинг хизмати катта. Унинг ижоди бўйича тадқиқ олиб борган мунаққидлар, олимлар адиб шахсияти, фаолияти, асарлари услуби, ғояси, поэтик маҳоратини таҳлил қилганлар. “Адабий танқид адабий жараён билан шуғулланади. Кундалик адабий ҳаётда ёзилаётган асарларни баҳолайди. Адабий-тарихий жараёнда кечаётган ҳодисаларни, янгиликларни, тажрибаларни таҳлил этади. Ижодкор ва китобхон масалаларига диққат қаратади. Ғоявий-бадиий жиҳатдан етук асарларни тарғиб-ташвиқ этади; поэтик жиҳатдан заиф асарларга танқидий муносабат билдиради”²¹. Профессор Б.Каримовнинг юқоридаги фикрларига таянган ҳолда айтиш мумкинки, Ойбек асарларининг танқидчилар томонидан ўрганилиши ва баҳоланиши адиб шахсияти ҳамда асарларининг ғоявий-бадиий жиҳатдан етуқлигидан далолат беради. Танқидчи Умарали Норматовнинг “Ким билсин, эҳтимол, ҳозирги ёш танқидий истеъдодлар орасида Ойбекни ёки Ғафур Ғулом ижодини биздан ҳам теранроқ ҳис қиладиганлари, биздан ҳам ёрқинроқ, таъсирлироқ шаклда очиб берадиганлари бордир?”²² деган фикрларига таянадиган бўлсак, Ойбек ижоди ҳар бир танқидчи тадқиқотида янги маъно касб этган.

Ойбекшуносликни ўрганиш жараёнида, Ойбек ижоди бўйича қуйидаги тадқиқотларни кўриш мумкин:

– 8 та диссертация²³;

²⁰ Расулов А. Ҳозирги ўзбек танқидчилигида таҳлил ва талқин муаммоси: Филол.фан.д-ри...дисс. – Тошкент: 2002. – Б. 18.

²¹ Каримов Б. Адабиётшунослик методологияси. – Тошкент: Мухаррир, 2011. – Б. 87.

²² Норматов У. Талант тарбияси. – Тошкент: Ёш гвардия, 1980. – Б.142.

²³ Назаров Б. Ўзбекистонда марксча-ленинча адабий танқиднинг қарор топишида Ойбекнинг роли: Филол.фан.канд... дисс. – Тошкент, 1971. – 208 б; Сабирдинов А. Ойбек шеърлятида сўз ва образ: Филол.фан.номз...дисс. – Тошкент, 1993. – 138 б; Ҳамдамов У. 30-йиллар ўзбек шеърлятида “соф лирика” муаммоси (Ойбек шеърляти асосида): Филол.фан.номз...дисс. – Тошкент: 1997. – 142 б; Сабирдинов А. Ойбекнинг поэтик маҳорати: Филол.фан.д-ри...дисс. – Тошкент, 2007. – 307 б; Самадов Қ. Ойбек тил маҳоратининг баъзи масалалари: Филол.фан.номз...дисс. – Тошкент: 1981. – 103 б; Тўлаганова С. Ўзбек романчилигида ёрдамчи қаҳрамон ва унинг бадиий функцияси (Абдулла Қодирий, Чўлпон, Ойбек романлари асосида): Филол. фан. номз...дисс. – Тошкент: 1999. – 128б; Боймирзаева С.

- 7 та монография²⁴;
- 16 та рисола²⁵;
- 2 та очерк²⁶;
- 1000 га яқин мақола ва тезислар²⁷ яратилган.

Биз тадқиқот ишимизда фақатгина характерли, диққатга сазовор мақола ва тадқиқотларни кўпроқ камраб олишга ҳаракат қилдик.

Ойбек ижодининг ўрганилиши қарийб бир асрни ташкил этади. Адабиётшуносликда Ойбек ижодини ўрганишнинг тараққиёт босқичларини куйидагича белгилаш мумкин:

1-босқич. (XX асрнинг 20- йиллари). *Ойбекшуносликнинг илк босқичи.* Ушбу босқич Ойбек шеърларини илк ўрганилиш даври ҳисобланади. Шоир ижоди дастлаб Миркарим Осим томонидан ўрганилган. “Ойбек умидсиз ва бир оз ишқий шеър ёзғони билан, у болаларнинг ахлоқиға таъсир қилғувчи ахлоқсиз бўлиб қолмайдур”²⁸. Ойбекнинг “умидсиз” шеърлари унинг кўнгли синиклигида эди. Ойбекнинг дастлабки шеърларидаёқ лирик қаҳрамон ҳис-туйғуси жуда юқори ифодаланган. Ойбекнинг дастлабки шеърлари хусусида Миркарим Осимнинг қарашлари ҳақли эди. Ушбу мақолани ойбекшуносликда дастлабки қадамлардан бири дейиш мумкин.

2-босқич. XX асрнинг 30-50-йилларида *Ойбек ижодининг ўрганилиши.* Бу даврда Усмонхон, Ҳамид Олимжон, Ботир Файзиев, Воҳид Зоҳидов томонидан Ойбек ижоди ўрганилган. Ушбу босқич адибнинг адабиётшунослик майдонидаги баҳслари ва Ойбек шахси ва ижодига қарши бошланган муносабатларни ўз ичига олади. Хусусан, Ботир Файзиевнинг “Навоий” романи ҳақида” мақоласида²⁹ Ойбекнинг

Ойбек прозасининг лингвостилистик тадқиқи: Филол.фан.номз...дисс. – Самарқанд: 2004. – 166 б; Исакова Ш. Бадиий таржимада миллийлик ва тарихийликнинг акс эттирилиши (Ойбекнинг “Навоий” романининг французча таржимаси мисолида): Филол.фан.номз...дисс. – Тошкент: 2004. – 30 б.

²⁴ Ёқубов Х. Ғоявийлик ва маҳорат. – Тошкент: Фан, 1963. – 188 б; Қўшжонов М. Ойбек маҳорати. – Тошкент: Тошкент бадиий адабиёт нашриёти, 1965. – 354 б; Назаров Б. Бу сеҳрли дунё. – Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1980. – 365 б; Сабирдинов А. Ойбек дostonларининг бадиий-услубий хусусиятлари. – Тошкент: Истиклол, 2003. – 76 б; Сабирдинов А. Ойбек шеърларида сўз ва образ. – Тошкент: Akademnashr, 2010. – 87 б; Сабирдинов А. Ойбекнинг шеърӣ маҳорати. – Тошкент: Фан, 2005. – 171 б; Файзиев Б. Навоий романида тарихий воқеалар ва бадиий тўқима. – Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1971. – 160 б.

²⁵ Ёқубов Ҳ. Адибнинг маҳорати. – Тошкент: Ўзфаннашр, 1966. – 311 б; Ёқубов Ҳ. Ойбек реализми. – Тошкент: Ўзбекистон, 1985. – 36 б; Ёқубов Ҳ. Ойбек. – Тошкент: Ўзбекистон, 1975. – 23 б; Ёқубов Ҳ. Сайланма. 1 жилд. – Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1983. – 367 б; Каримов Н. Ойбек ва Зарифа. – Тошкент: Ўзбекистон, 1990. – 127 б; Каримов Н. Ойбек гулшанида қолган ғунчалар. – Тошкент: Фан, 1985. – 78 б; Каримов Н. Ойбек. – Тошкент: Ёш гвардия, 1985. – 197 б; Каримов Н. Ойбек гулшанидан шабадалар. – Тошкент: Маънавият, 2015. – 120 б; Каримов Н. Илҳом чашмасининг ажиб мавжлари. – Тошкент: Фан, 1982. – 56 б.; Қаюмов А. Академик Ойбек. – Тошкент: Тошкент ислом университети нашриёти, 2005. – 107 б; Қўшжонов М. Кўнгида қолиб кетган гаплар. – Тошкент: Ma’naviyat, 2006. – 47 б; Халилов Ж. Ойбек Шахрисабзда. – Тошкент: Мусика, 2018. – 105 б; Саидносирова З. Ойбегим менинг. – Тошкент: Шарқ, 2005. – 255 б;

²⁶ Бать Л.Г., Кошчанов М. Айбек. Критико-биографический очерк. – Москва, 1976. – 223 с; Ёқубов Х. Ойбек. Танкидий-биографик очерк. – Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1983. – 367 б.

²⁷ Ойбек замондошлар хотирасида. – Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1979. – 223 б; Ойбек замондошлари хотирасида. – Тошкент: Ғафур Ғулом, 2005. – 159 б; Ойбек ижодий методи ва бадиий маҳорати. – Тошкент: Ўзфаннашр, 1985. – 206 б; Ойбек ижодининг маънавий-маърифий аҳамияти // Конференция материаллари. – Тошкент: 2005. – 39 б; Ойбек ижодининг маънавий-маърифий аҳамияти // Конференция материаллари. – Қарши: 2005. – 176 б; Ойбек ижодининг маънавий-маърифий аҳамияти // Конференция материаллари. – Гулистон: 2016. – 224 б.; Ниёзов А. Республикада идеология ишининг аҳволи ва уни яхшилаш тадбирлари тўғрисида // Шарқ юлдузи, 1952. – Б. 11-26.; Файзиев Б. “Навоий” романи ҳақида // Қизил Ўзбекистон. – 1953 йил 16 май. – Б. 2-3.

²⁸ Миркарим Осим. Ойбек ва унинг шеърлари // “Ўзбекистон адабиёти ва санъати газетаси”, 1989 йил 11 август, №33(3033).

²⁹ Файзиев Б. “Навоий” романи ҳақида // Қизил Ўзбекистон. – 1953 йил 16 май, № 115 (8532). – Б. 2-3.

“Навоий” романи қаттиқ танқид қилинган. Мақола 1953 йил 16 май Қизил Ўзбекистон газетасида нашр этилган. Ботир Файзиев дастлаб Ойбекнинг учта ютуғини кўрсатади. Унинг танқидига кўра, “ёзувчи романда бир қанча жиддий идеологик бузилишларга йўл қўйган”, “Навоий образи идеаллаштирилган”, “Навоийнинг халқпарварлиги ошириб юборилган”, “роман тили талабга жавоб бермайди”, “манхус, бокира, мубоҳаса, тадорик, адад” каби совет кишиси тушунмайдиган юзлаб араб ва форсча сўзлардан фойдаланган”, “роман тили билан халқ тилини камситди” “Навоий ва Жомийнинг дўстлигини етарли даражада очиб бера олмаган”, “Биной ўзбек тилининг ашаддий душмани сифатида кўрсатилган” каби қатор камчиликларни келтиради. Алишер Навоий адабиёт ва тарихда комил инсон сифатида ўз мавқеига муносиб шахсдир. Ойбек Навоий сиймосини идеаллаштиришга ҳаракат қилган. Аммо Навоий бундан-да юқорида туриши бизга маълум. Ойбекнинг романи тили ҳақида тўхталсак, ёзувчи Навоий даври муҳитини акс эттириш учун асар тилига эътиборли бўлган, ваҳоланки, асар тили ХХI аср китобхони учун ҳам равон ва тушунарли. Умуман олганда, Ботир Файзиев Ойбекни ўтмишни улуғлашда айблайди. Кейинчалик ўз хатосини англаб, 1971 йилда “Навоий” романида тарихий воқелик ва бадий тўқима” номли тадқиқот иши асосида монография чоп эттирди. Бу монография Ойбекни оқлашга уриниш эди.

3-босқич. *XX асрнинг 60-80-йилларида ойбекшунослик.* Ушбу босқичда Ойбек ижоди Собир Мирвалиев, Ҳомил Ёкубов, Матёкуб Қўшжонов, Наим Каримов, Бахтиёр Назаров, Нўъмон Раҳимжонов, Иброҳим Ғафуровлар томонидан тадқиқ этилган. Бу босқичда Ойбек ижодига муносабат тубдан ўзгариб, асарлари таҳлили бўйича қатор тадқиқотлар олиб борилган. Бу даврда Ойбек ижоди изчил ўрганилиб, тадқиқотлар ҳажми ортган бўлса-да, баъзан Шўро даври ижтимоий-сиёсий талабларидан чиқа олмаслик ҳолатлари ҳам сезилади. Лекин шунга қарамасдан бу даврда ойбекшунослик катта ютуқларни қўлга киритди. Ойбек асарлари, ижоди, шахсияти кенг, чуқур ва атрофлича ўрганилиб, ижодкорнинг адабиётимиз ривожига муҳим ўрни асослаб берилди. Бу ўринда юқоридаги адабиётшуносларнинг хизматлари катта бўлганини унутмаслик керак.

4-босқич. *XX асрнинг 90-йиллари ва мустақиллик даврида Ойбек ижодини ўрганиш.* Мустақиллик йилларида Ойбек ижоди бўйича Наим Каримов, Бахтиёр Назаров, Озод Шарафиддинов, Йўлдош Солижонов, Қозоқбой Йўлдош, Иброҳим Ҳаққул, Акбарали Сабирдинов, Улуғбек Ҳамдам каби мунаққидлар кенг қўламли тадқиқотлар олиб бордилар. Бу босқич Ойбек ижодини эркин ўрганиш даври бўлиб, танқидчилар Ойбекни янгидан кашф этди. Ойбек ижодига муносабат тубдан ўзгариб, Сувон Мели “Қутлуғ қон” романида Йўлчи образини янгича кашф этди: “Йўлчи адибнинг бадий образга эврилган alter egоси, яъни иккинчи «мени»дир. Умуман, адиб қалб жавҳаридан яралган икки буюк образ бор, булар - Навоий ва Йўлчи. Алишер Навоий-ку, адибнинг буюк романидан анча олдин ҳам ўлмас асарлари билан ўзининг буюк руҳоний

қиёфасини яратиб кетган...”³⁰ Юқоридаги таҳлилдан кўринадик, олим Навоий ва Йўлчи образларини Ойбекнинг ўзига қиёслайди. Бизнингча, Ойбек сиймоси Навоий сиймоси билан уйғунлашади. XX аср Навоийси деб тан олинishi ҳам фикримизни исботлайди. Йўлчи образида эса, назаримизда, Ойбекнинг қалбини очиш учун мукамаллик етишмайди.

Ойбекшуносликнинг бу даври Ойбекнинг нафақат ижоди, балки шахс сифатидаги феноменини ёритиш учун кенг йўл очди. Ойбекшуносликни тубдан янгилашиши ҳам шу босқичдан бошланди. Шеърини хусусида янги баҳслар, насри хусусида янги қарашлар пайдо бўлди.

Диссертациянинг иккинчи боби **“Ойбек шеърининг ўрганилиш босқичлари”** тадқиқига бағишланган бўлиб, у ҳам ўз навбатида икки фаслга ажратилган. Бобнинг **“Ойбек шеърини ва шўро даври адабий танқидчилиги”** деб номланган биринчи фаслида Ойбек ижодининг шўро даврида ўрганилиши ёритилган. “Таъкидлаш кераки, шўро даври адабиётининг ўзига хос ижодий-эстетик принципларини белгилловчи намуналари ва унинг етакчи намояндалари бор. Назаримизда, 20-30-йиллардаёқ бу ижодий принципларни шакллантиришга хизмат қилган ижодкорлар ҳақида гап кетганда, аввало, буюк истеъдод соҳиблари – Ғафур Ғулом, Ойбек, Абдулла Қаҳҳор ва Ҳамид Олимжонлар кўз ўнгимизда намоен бўлади. Дарҳақиқат, шўро даври ўзбек адабиётининг вужудга келиши, шаклланиш ва ривожланишининг биринчи босқичи – 20-йиллардан токи 60-йилларнинг охиригача бўлган давр адабиётининг шакл-шамойилини, улғуворлиги-ю фожасини биз ана шу тўртта буюк сиймо ижодида кўришимиз мумкин. Бу ижодкорларнинг асарлари ҳар доим адабий танқиднинг диққат назарида бўлиб келган. Шу боис, ўзбек адабий танқидчилиги уларнинг ижодига турли даврларда турлича муносабатда бўлган”³¹ Шоир шеърини тадқиқ этилишининг Шўро даври ҳақида мушоҳада юритилса, уни қуйидаги босқичларга ажратиш мақсадга мувофиқ:

Ойбек шеърини ўрганишнинг илк даври ва бу шеърининг XX аср 20-йиллари охирида ёзилганлиги, уларнинг илк машқлар сифатида эътироф этилганлиги;

30-йиллар шеърини мазмун ва маҳоратнинг мукамаллашуви ва бу ҳолатни мунаққидлар томонидан эътироф этилиши;

уруш даври шеърини кўтарилган масалалар ва 30-йиллардан шакллани бошлаган кўнгил шеърини ҳақидаги мушоҳадалар;

шеърларидаги ижтимоий руҳнинг кўнгил шеърини билан уйғунлашуви ва мунаққидларнинг бунга муносабати;

урушдан кейинги йиллар шеърини хусусиятлари ҳақидаги мушоҳадалар.

³⁰ Милиев С. Глобал илмий-бадий талқин поэтикаси: Филол. фан. д-ри... дисс. – Тошкент, 2020. –220 б

³¹ <http://e-adabiyot.uz/adabiyotshunoslik/tanqidchilik/166-tanqidchilik.html?start=4>

Тадқиқотда Ойбек шеърятини дастлаб профессор Ҳ.Ёкубов танқидий қарашлари асосида кузатиш қилинган. У Ойбекнинг техникумда ўқиб юрган кезларида ёзган машқларидан бошлаб таҳлил қилган. Унинг илк машқларини ўрганар экан, шоир шеърларида пессимистик руҳ ва тор шахсий туйғулар ифодаланганини келтиради. Ҳ.Ёкубов Ойбек шеърятини изчил текширилмаганини таъкидлайди³². Шу сабабдан бу мунаққид кўпроқ Ойбекнинг шеърини меросига эътиборни қаратган. “Ғоявийлик ва маҳорат”³³ номли китобида Ойбек шеърятини изчил таҳлилга тортилган. Аммо тадқиқот ишига давр нуқтаи назаридан социологик метод асосида ёндашилган. Масалан, Хомил Ёкубов томонидан таҳлил қилинган шоирнинг “Айрилиқ ва дарвеш” шеърига эътибор қаратайлик: “Ойбек “Айрилиқ ва дарвеш” шеърида ўтмиш ва ҳозирги кун манзарасини муқояса қилиб, умидсизлик кайфиятини яққол ифода этади. Шоирнинг кузатишича, бир замонлар гўё: *Тоғларда булоқлар нағма чаларди, Чечаклар руҳларга қучоқ очарди. Гўзаллик ҳар ерда кулиб боқарди, Булбулдан, нағмадан бир из қолмамиш*”³⁴. Таҳлил давомида мунаққид шоир ўтмишни улуғлаб, шўро даврига қарши қўйганини қайд этади. Бизнингча, юқоридаги тўртлик ниҳоятда чуқур фалсафага эга бўлиб, шоирнинг ички кечинмалари ва яширин истакларини ифода этган. “Тоғлар” бу – шонли ўтмишимиз, “булоқлар” – эркимиз учун курашган зиёлиларимиз, “булбулдан, нағмадан бир из қолмамиш” Ойбек ўз даврида ижод этганларнинг ҳеч бирида эркин сўзлаш имкони қолмаганига ишора қилади. Ҳ.Ёкубов, асосан, “ижтимоий руҳ сингдирилган”³⁵ шеърларни таҳлил қилишга уринади. Албатта ушбу қарашлар Ҳ.Ёкубовнинг ойбекшунослик тараққиётига қўшган ҳиссасига соя солмайди. Унинг бу борадаги хизматлари алоҳида эътиборга моликдир. Шўро даврида Ойбек шеърятининг ўрганилишидаги асосий тамойил – ижтимоийлашган шеърларни изчил текшириш ва “Ойбек лирикасининг мағзи ҳам, кўпинча, шундай шеърлардан қидирилган”³⁶ида эди. М.Аҳмадбоева, С.Иброҳимованинг “Ўзбек адабиёти” китобида ҳам юқоридаги каби фикрларни кузатиш мумкин. Таъкидлаганимиздек, Ойбек шеърятида меҳнат поэтикасини излаган танқидчилар унинг кечинмаларини умидсизлик, деб баҳолайдилар. Шунингдек, фаслда Собир Мирвалиевнинг “Ҳаёт ва кураш поэзияси”³⁷ номли китоби, Миркарим Осимнинг “Ойбек ва унинг шеърлари”³⁸ мақоласида Ойбек шеърятига муносабатлар ёритилган.

Ойбек ижодини Р.Райберт, А.Дейч, Л.Батлар³⁹ ҳам ўрганган. Р.Райберт “Ойбекнинг илк шеърятида бадиий образ” мақоласида

³² Ёкубов Ҳ. Ғоявийлик ва маҳорат. – Тошкент: Фан, 1963. – Б. 4.

³³ Ёкубов Ҳ. Ғоявийлик ва маҳорат. – Б. 186.

³⁴ Ёкубов Ҳ. Ғоявийлик ва маҳорат. – Б. 11.

³⁵ Ҳамдамов У. 30-йиллар ўзбек шеърятида “соф лирика” муаммоси (Ойбек шеърятини асосида): Филол.фан.номз...дисс. – Тошкент: 1997. – Б. 7.

³⁶ Ҳамдамов У. 30-йиллар ўзбек шеърятида “соф лирика” муаммоси (Ойбек шеърятини асосида): Филол.фан.номз...дисс. – Тошкент: 1997. – Б. 7.

³⁷ Мирвалиев С. Ҳаёт ва кураш поэзияси. – Тошкент: Ўзфаннашр, 1962. – 172 б.

³⁸ Миркарим Осим. Ойбек ва унинг шеърлари // “Ўзбекистон адабиёти ва санъати газетаси”, 1989 йил 11 август, №33(3033).

³⁹ Бать Л.Г., Кошчанов М. Айбек.Критико-биографический очерк. – Москва, 1976. – 223 с.

шоирнинг илк шеърларида бадиий образ масаласи таҳлилга тортилганлиги ёритилган⁴⁰. Бундан ташқари, А.Аллуорд⁴¹, М.Мюрфи⁴², А.Агир⁴³, кабиларнинг тадқиқотларида Ойбек ижоди бўйича қарашлар мавжуд.

Иброҳим Ғафуров “Ўттиз йил изҳори” номли китобидаги “Ойбекка тарона”, “Ҳақ сўз боқий” номли мақолаларида⁴⁴, “Юрак – аланга”⁴⁵ номли китобидан жой олган “Шеърга сочилган юлдузлар” мақоласида Ойбек ижодида ифодалилиқнинг ўзига хослиги, образ ва образлилиқ, ғоявийлик ва бадиийлик масалаларини талқин этади. Профессор А.Расуловнинг таъкидлашича: “Ойбек ижоди ҳақида Ҳ.Ёқубов, М.Қўшжоновадек етук олимларимиз тадқиқотлар яратганлар. М.Қўшжонов, Ҳ.Ёқубов тадқиқотлари яратилган давр нуқтаи назаридан баркамол эди. Адабиётшунослиқ фани бойиб бормоқда, кишилар диди ўсмоқда. Ҳозир Ойбек поэзияси янгича талқин қилинмоқда”⁴⁶. Хулоса қилиш мумкинки, 1985 йиллардан бошлаб Ойбек шеъриятига қарашлар аста-секин ўзгариб, унинг шеъриятидаги нозик туйғулар, яширин маънолар таҳлилга тортила бошлади. Шўро даври адабиётида Ойбек шеърияти изчил таҳлил этилган. Аммо тадқиқотларда давр нуқтаи назаридан четга чиқа олмаслиқ сезилиб туради. Бу даврда Ойбек шеъриятининг “ижтимоийлашган шеърят” сифатида талқин этилишини тадқиқотчининг камчилиги деб қараб бўлмайди. Балки ҳар бир даврнинг ўзига хослигини белгилаб берувчи омиллари борлигини назарда тутиш зарур.

Бобнинг иккинчи фасли **“Шоир шеъриятига мустақиллик давридаги қарашлар”** деб номланган. “Истиқлол туфайли маънавий қадриятларга, маданиятга, жумладан, сўз санъатига нисбатан муносабат тубдан ўзгарди. Янги давр нафақат адабиётимиз тарихига, балки замонавий адабий-бадиий жараёнга ҳам янгича ғоявий-эстетик мезон билан ёндашишни тақозо қилди”⁴⁷. Мустақиллик йиллари Ойбек шеърияти қайтадан туғилди. Унинг шеъриятидаги рамзийлик, образлар хилма-хиллиги, ботиний моҳият, кўнгил кечинмалари қайтадан кашф этилди. “Бадиий асар ёки умуман бадиий ижод адабий танқиднинг, адабий-танқидий қарашларнинг вужудга келиши сабаби бўлиб, натижа – адабий танқид, ўз навбатида, бадиий ижоднинг тараққиёти сабабига айланади, шундай қилиб, улар ўзаро алоқага киришадилар”⁴⁸.

⁴⁰ Рональд Р. Ойбекнинг илк шеъриятида бадиий образ // Ўзбек тили ва адабиёти, 1980, № 5. – Б. 28– 32.

⁴¹ Allworth A. The soviet russian impact on uzbek literary activity: diss...doktor of philosophy. – Columbia University, 1959. – 347 p.

⁴² Murphy M. The relationship of Abdulla Qodiriy's historial novels to the earlier uzbek literary traditions (a comparison of narrative structures):diss... doktor of philosophy. – University of Washington, 1980. – 223 p.

⁴³ Agir.A. From colonial past to past – colonial future: three uzbek novels (Qodiriy, Oybek, Hoshimov): diss...doktor of philosophy. – University of Wisconsin – Madison, 2003. – 276 p.

⁴⁴ Ғофуров И. Ўттиз йил изҳори. – Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа уйи, 1987. – Б. 94-98.

⁴⁵ Ғофуров И. Юрак аланга. – Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1985.– Б 201; Ғофуров И. Мангу латофат. – Тошкент: Шарқ, 2008. – Б. 205–215.

⁴⁶ Расулов А. Танқидчилиқ уфқлари. –Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1985. – Б. 28.

⁴⁷ Каримов Ҳ. Истиқлол даври адабиёти. – Тошкент: Yangi nashr, 2010. – Б. 5

⁴⁸ Валихўжаев Б. Ўзбек адабиётшунослиги тарихи. – Тошкент: Ўзбекистон, 1993. – Б. 6.

Ойбек асарлари ҳам танқидчиликнинг нигоҳида мунтазам ўрганилиб, истиқлол йилларида янги ёндашувлар асосида ўзгача маъно касб этди. Мустақиллик йилларида Ойбек ижоди бўйича олиб борилган тадқиқотлар ойбекшунослик тараққиётига улкан ҳисса бўлиб кўшилди. Ойбек ижоди шаклий изланишлар асосида ўрганилди. “Мустақиллик даври ўзбек шеърияти мазмунан китобхонни тафаккурга чорловчи, интеллектуал мушоҳадалар уйғотувчи, сўзнинг маъно қатламларини чуқур таҳлил эта билишга чорловчи бадиий-эстетик ҳодиса сифатида янги босқичга кўтарилди”⁴⁹.

Мустақиллик йилларида А.Сабирдинов Ойбек шеъриятининг изчил таҳлилига оид бир қанча монографиялар, ўқув-услубий қўлланма, рисола ва мақолалар чоп эттирди. Ушбу ўринда “Истиқлол йилларида Ойбек шеъриятини янгича нуқтаи назардан тадқиқ этган И.Ҳаққул, И.Ғафуров, У.Ҳамдам, А.Сабирдинов каби олимларнинг ишлари ҳам эътиборга лойиқлигини айтиб ўтиш лозим”⁵⁰ деган фикрлар характерлидир. А.Сабирдинов “Ойбек шеъриятида сўз ва образ” номли номзодлик ишида, “Ойбек дostonларининг бадиий-услубий хусусиятлари”, “Ойбекнинг шеърий маҳорати” монографиялари, “Умумтаълим мактабларининг 5- ва 9-синфларида Ойбек ҳаёти ва ижодини ўрганиш”, “Мактабда Ойбек ҳаёти ва ижодини ўрганиш” ўқув-услубий қўлланмаларида Ойбек шеърий маҳоратига хос жиҳатлар, ижодкорнинг дostonчилик тараққиётига қўшган ҳиссаси, мактаб ва ўқув юртларида асарларини ўрганишдаги ўзига хос жиҳатларини кўрсатиб беради⁵¹. Ойбекшунослик тараққиётида адабиётшунос У.Ҳамдамнинг Ойбек шеъриятида “соф лирика” муаммосига бағишланган тадқиқот иши⁵² ўзига хос талқинлари билан ажралиб туради. У. Ҳамдам ўз тадқиқотида Ойбек шеърияти жаҳон тан олган кўнгил шеърияти андозаларига мувофиқ тушишини қатор мисоллар орқали ёритиб берган. Мунаққид Ойбекнинг давр мафкураси боис бир қатор “ижтимоийлашган” дея талқин этилган шеърларини кўнгил шеърияти деб баҳолайди ва уларни соф лирика маҳсули эканлигини исботлаб беради. У.Ҳамдам 1997 йилда “30-йиллар ўзбек шеъриятида “соф лирика” муаммоси” (Ойбек шеърлари мисолида) мавзусидаги илмий тадқиқотида Ойбекнинг рамзлардан фойдаланиш маҳоратига эътибор қаратади. Балки бу шеър оддий китобхон учун ҳеч қандай маъно англатмас, шоир шеъриятдан чуқур моҳият излаган адабиётшунос ҳар бир сўздан рамз қидиради: *“Учиб ер тишлайди бир гала япроқ... Сасида қуёшнинг, баҳорнинг ёди... Шеър рамзий бўлиб, ўзида кўплаб маъно*

⁴⁹ Орипова Г. Мустақиллик даври ўзбек шеъриятининг ғоявий-эстетик ва бадиий хусусиятлари: Филол. фан. бўйича фалсафа доктори(PhD)... дисс. – Фарғона, 2019. – Б. 42.

⁵⁰ Назаров Б, Расулов А, Аҳмедова Ш, Қаҳрамонов Қ. Ўзбек адабиёти танқиди тарихи. – Тошкент: Тафаккур қаноти, 2012. – Б. 224.

⁵¹ Сабирдинов А. Мактабда Ойбек ҳаёти ва ижодини ўрганиш. – Фарғона, 2009. – 63 б; Сабирдинов А. Маънавият ва маърифат чашмалари. – Тошкент: Akademnashr, 2016. – 138 б; Сабирдинов А. Ойбек дostonларининг бадиий-услубий хусусиятлари. – Тошкент: Истиқлол, 2003. – 76 б; Сабирдинов А. Ойбек шеъриятида сўз ва образ. – Тошкент: Akademnashr, 2010. – 87 б; Сабирдинов А. Ойбекнинг шеърий маҳорати. – Тошкент: Фан, 2005. – 171 б.

⁵² Ҳамдам У. 30-йиллар ўзбек шеъриятида “соф лирика” муаммоси (Ойбек шеърлари мисолида): Филол. фан. номз... дисс. – Тошкент, 1997. – Б. 142.

катламларини яшириб турибди”⁵³. У.Ҳамдам япроқни инсон ҳаётига қиёслайди, унинг фикрича, япроқ баҳор қуёшидан тафт олиб, кузда хазон бўлиши каби инсон ҳам туғиларкан, ўлимнинг муқаррарлигига ишонади. Шоир шеърияти шўро даврида асосан социологик метод асосида таҳлил этилган бўлса, ушбу тадқиқотда эстетик таҳлил устуворлик қилади. Ойбек шеърлари таҳлил қилинар экан, улардан, аввало, эстетик завқ топиш мақсад қилинади. У.Ҳамдамнинг фикрича, шеъриятда севинч ва қайғу доимо ёнма-ён дур. Асосийси, бу туйғуларнинг натижаси кўнгли кониқиши экани тадқиқотчи томонидан таъкидланади. “Бу шеър қайғу билан бошланиб, қайғуда тинади. Бироқ шундайки, натижада ундан – “вахший қоялардан” “бир сават оқ гул” – наъматак ўсиб чиқади: *Тоглар ҳавосининг ферузасидан, Майин товланади бутун ниҳоли. Ваҳший қояларнинг ажиб ижоди: Юксакда рақс этар бир туп наъматак, Қуёшга бир сават гул тутиб хурсанд!* Шоир—да, аслида, худди наъматак сингари шафқатсиз дунёнинг ноёб асари. У ҳам ваҳший қояларда туғилган, қийналган, ниҳоят, “қуёшга бир сават оқ гул” узатган наъматак янглиғ нафис туйғулари гулдастасини оламга тутган”⁵⁴. Олим Ойбекнинг “Наъматак” шеъри таҳлилига янгича ёндашади ва наъматакни шоирнинг айнан ўзи, деб атайди. У.Ҳамдам “Ойбекнинг жуфт қаноти”⁵⁵ мақоласида ҳам Ойбек лирикасини камалакнинг рангларига қиёслайди. Юқорида А.Сабирдинов Ойбек шеъриятининг тузилиши, вазн, банд, қофия билан боғлиқ масалаларга, шоир шеъриятининг шакли борасидаги изланишларга эътибор қаратган бўлса, У.Ҳамдам тадқиқотларида, асосан, шоир шеърларининг ғояси, мазмун-моҳияти, матн ости маънолари очиқ берилган. Бир пайтлар ижтимоий тус берилган шеъриятнинг асли “соф лирика” эканлигини исботлаган. Бундан ташқари, Ойбек ижодига эътиборли бўлган мунаққидлар ҳам мустақиллик йилларида шоир шеъриятига мурожаат этдилар. Жумладан, Умарали Норматовнинг “Тафаккур ёғдуси” китобига киритилган “Жаҳон янги шеъриятига ҳамоҳанг тароналар” мақоласида⁵⁶, “Ойбек замондошлари хотирасида”⁵⁷(2005) номли тўпламдан жой олган Озод Шарафиддиновнинг “Миллатни уйғотган адиб”, Мақсуд Шайхзоданинг “Адиб ҳақида қайдлар”, Миртемирнинг “Устоз ҳақида”, Миркарим Осимнинг “Истеъдодли шоир”, Саид Аҳмаднинг “Шуъла”, Абдуқодир Ҳайитметовнинг “Ойбек менинг тақдиримда”, Эркин Воҳидовнинг “Бир хатонинг изтироблари”, Абдулла Ориповнинг “Бир умрга татирлик”, Наим Каримовнинг “Ойбек коинотидаги юлдузлар” номли мақолаларида Ойбекнинг ижодий фаолиятига турлича қарашлар ва ёндашувларни кўришимиз мумкин⁵⁸.

⁵³Ҳамдамов У. 30-йиллар ўзбек шеъриятида “соф лирика” муаммоси (Ойбек шеърлари мисолида) Филол.фан.номз... дисс. – Тошкент, 1997. – Б. 58.

⁵⁴ Ҳамдамов У. 30-йиллар ўзбек шеъриятида “соф лирика” муаммоси (Ойбек шеърлари мисолида): Филол.фан.номз... дисс. – Тошкент, 1997. – Б. 56.

⁵⁵ Ҳамдамов У. Ойбекнинг жуфт қаноти // Ўзбекистон адабиёти ва санъати, 2020 йил 28 июль.

⁵⁶ Қаранг.Норматов У. Тафаккур ёғдуси. – Тошкент, 2005. – Б 39– 42.

⁵⁷ Қаранг. Ойбек замондошлари хотирасида. – Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 2005. – Б. 159.

⁵⁸ Ойбек замондошлари хотирасида. – Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги адабиёт ва санъат нашриёти, 2005. – Б. 159.

Хуршид Дўстмуҳаммаднинг ҳам “Озод изтироб қувончлари”⁵⁹ рисоласида ҳам Ойбек шеърятти Япон шеърятига қиёсланади. Бундан ташқари, Қ.Йўлдошевнинг “Очилмаган ғунчалар чиройи”, У.Тўйчиевнинг “Ойбекнинг шеър тузилиши” номли бир қатор мақолалари мавжудки, уларда адиб ижодининг турли қирралари ёритилган. Профессор Й.Солижоновнинг “Ҳақиқатнинг синчков кўзлари” номли китобига киритилган “Ойбекнинг гуллаётган наъматаги” номли мақоласи⁶⁰да, профессор Д.Қуроноунинг “Адабиётшуносликка кириш” китобида⁶¹ “Наъматак” шеъри ўзига хос ифода йўсинида таҳлил қилинган. Мустақиллик йилларида Ойбек ижодига тубдан янги қарашлар С.Қуроноунинг “Замонавий ўзбек шеърятда бадиий синтез муаммоси” номли мақоласида⁶² акс этган. У Ойбек “чизган” манзараларни Европада XIX аср ўрталарида вужудга келган импрессионизм йўналиши вакиллари: Моне, Ренуар, Ван Гог асарларига қиёслайди.

Хулоса қилиб айтганда, Ойбек шеърятига дастлаб мустақилликдан олдинги давр умумий фонида муносабат билдирилган бўлса, истиқлол шарофати билан кўнгилда қолиб кетган қарашлар изҳорига изн берилди. Хусусан, А.Сабирдинов Ойбек шеърятда вазн билан боғлиқ масалаларни, У.Ҳамдам ички маъно ва моҳиятни, Й.Солижонов ўзига хослигини, С.Қуронов рамзий маъноларни таҳлил этди.

Диссертациянинг учинчи боби **“Ойбек эпик асарлари талқини”** деб номланган. Бобда, асосан, Ойбекнинг эпик асарлари таҳлили борасидаги тадқиқотлар таҳлил этилган. **“Ойбекнинг лиро-эпик асарлари тадқиқи”** номли биринчи фаслда Ойбек дostonларининг ойбекшуносликда танқидчилар томонидан ўрганилганлиги ёритилган. “Ўзбек адабиётида ҳозирга қадар энг кўп дoston ёзган шоир мавлоно Ойбекдир. У лирик шеърят шоирнинг руҳий ҳаётини, эпик шеърят эса халқ ва мамлакат ҳаётини акс эттиради, деган ақидадан келиб чиқиб, лирик шеърят намуналари билан бирга йигирмага яқин дoston ҳам яратган”⁶³.

Шоирнинг дostonлари Ҳомил Ёкубов, Собир Мирвалиев, Матёкуб Қўшжонов, Акбарали Сабирдиновлар томонидан махсус ўрганилган бўлса, айрим тадқиқотларда, баъзи анжуманлар тўпламларида⁶⁴ адиб дostonлари бўйича мақолалар, тезислар эълон қилинган. Ойбек дostonларини илк бор профессор Ҳ.Ёкубов тадқиқ этган. Мунаққид талқинича, Ойбек “Дилбар – давр қизи” дostonида янги давр кишисининг порлоқ қиёфасини, “Навоий” дostonида халқ манфаати учун бир умр мунофиқларга қарши тура олган комил инсон образи,

⁵⁹ Дўстмуҳаммад Ҳ. Озод изтироб қувончлари. – Тошкент: Маънавият, 2000. – 112 б.

⁶⁰ Солижонов Й. Ҳақиқатнинг синчков кўзлари. – Б. 33.

⁶¹ Қуронов Д. Адабиётшуносликка кириш. – Андижон: Ҳаёт, 2002. – Б. 63.

⁶² <https://quronov.uz/замонавий-ўзбек-шеърятда-бадиий-син.>

⁶³ Каримов Н. Олтин водий шабадалари // Т.Низом. Сайланма. Уч жилдлик. 1-жилд. – Тошкент: Шарқ, 2007. – Б. 11.

⁶⁴ Қаранг: Ойбек ижодининг маънавий-маърифий аҳамияти. Республика илмий-амалий конференцияси. – Гулистон, 2016. – 216 б.

“Қизлар” достонида образларнинг ҳаққоний, ҳаётий акс эттирилганлиги, “Ҳамза” достонида атоқли адиб Ҳамза Ҳакимзода Ниёзийнинг фожеали ҳаёти, “Зафар ва Захро” достонида Покистоннинг ночор болалари оғир турмуш тарзи, “Бобом” достонида бобо невараларига ўтмиш хотираларини ёдга олиш орқали ўз ҳаётининг машаққатли йўллари ҳақидаги ўғитлари, “Гулноз” достонида колхозлаштириш компанияси ва давр мураккаблиklarини, “Даврим жароҳати” достонида Хиросима ва Нагасаки шаҳарларнинг вайронага айланиш фожиасини акс эттирган⁶⁵. М.Қўшжоновнинг “Ойбек маҳорати” монографиясида характер масаласи ёритилган. Мунаққид адибнинг қаҳрамон характерини шакллантира олишида ҳеч кимга ўхшамаган услубини ёритади. Танқидчи унинг “Дилбар – давр қизи” поэмаси таҳлилида ўзбек хотин-қизларининг илғор ва типик вакили характерини жуда мукаммал ярата олганлигини, “Ўч” поэмаси, чапанилар ҳаётига бағишланиши,⁶⁶ “Бахтигул ва Соғиндик” таҳлилида Соғиндикнинг характерида мавҳумлик кўплиги⁶⁷ни қайд этади. Ойбек дostonлари Н.Раҳимжонов томонидан ҳам ўрганилган.⁶⁸ Унинг “Ўзбек совет адабиётида поэма” номли китобида, “Ойбек поэмаларида қаҳрамон концепцияси”⁶⁹ мақоласида шоир дostonларининг ўзига хос хусусиятлари очиб берилган. “Ойбекнинг етук маҳорати шундаки, у халқ онгида уйғониб келаётган инқилобий тўлқинни шахснинг ўзлигини, ўз кадр қимматини англаши орқали акс эттиришга муваффақ бўлди. Бу нарса Ойбекнинг 30-йиллар адабиётимизда шаклланиб бораётган янги қаҳрамон концепциясининг шаклланишига қўшган муносиб ҳиссаси эди”⁷⁰.

А.Сабирдинов Ойбек дostonларини таҳлил этиб, қаҳрамонларнинг кўламдорлиги, мавзу жиҳатдан хилма-хиллиги, дostonчилигимиз анъаналарини давом эттирган қимматли манба эканини таъкидлайди⁷¹. Умуман олганда, Ойбекнинг тасвир яратиш маҳорати, ифода мукаммаллиги, лирик қаҳрамон қиёфаси, ҳаётий тафсиллар, хилма-хил образлар чизиш имконияти монорграфияда мисоллар билан батафсил далилланган. Шунингдек, А.Сабирдинов Ойбек дostonларини бандланишига кўра ҳам гуруҳларга ажратган. Унга асосан адиб дostonлари:

- бандланишида изчиллик бир хил сақланган дostonлар;
- аралаш бандланишли дostonлар;
- қисмларга бўлинган ёки бандланишга эга бўлмаган турларга ажратилган.

⁶⁵Қаранг. Ёқубов Х. Ойбек реализми. – Тошкент: Ўзбекистон, 1985. – Б. 9-15; Ёқубов Х. Ойбек. – Тошкент: Ўзбекистон, 1975. – Б. 10-15.

⁶⁶Қўшжонов М. Ойбек маҳорати. – Тошкент: Тошкент бадиий адабиёт нашриёти, 1965. – Б. 12.

⁶⁷Қўшжонов М. Ойбек маҳорати. – Тошкент: Тошкент бадиий адабиёт нашриёти, 1965. – Б. 25.

⁶⁸Қаранг:Раҳимжонов Н. Давр ва ўзбек лирикаси. – Тошкент: Фан, 1979. – 188 б; Ўзбек совет адабиётида поэма. – Тошкент: Фан, 1986. – 175 б.

⁶⁹Раҳимжонов Н. Ойбек поэмаларида қаҳрамон концепцияси // Ойбек ижодий методи ва бадиий маҳорати. – Тошкент: Фан, 1985. – Б. 47 – 57.

⁷⁰Раҳимжонов Н. Ойбек поэмаларида қаҳрамон концепцияси // Ойбек ижодий методи ва бадиий маҳорати. – Тошкент: Фан, 1985. – Б. 51.

⁷¹Сабирдинов А.Ойбек дostonларининг бадиий-услубий хусусиятлари. – Тошкент: Истиклол, 2003. – Б. 5.

Учинчи бобдаги **“Ойбекнинг насрий асарлари таҳлили”** деб аталган иккинчи фаслда ёзувчининг “Нур қидириб”, “Болалик”, “Алишернинг ёшлиги” номли қиссалари, “Навоий”, “Қутлуғ қон”, “Улуғ йўл”, “Олтин водийдан шабадалар”, “Қуёш қораймас” номли романлари ойбекшунослар томонидан тадқиқот объекти сифатида алоҳида ўрганилганлиги ёритилган. Адиб қиссалари ойбекшунослар томонидан ҳам тадқиқот объекти сифатида танлаб олинган. Хусусан, Ҳ.Ёқубов “Нур қидириб”, “Болалик” қиссаларини таҳлил этган. Бундан ташқари, М.Қўшжоновнинг, М.Аҳмадбоевнинг, С.Иброҳимованинг⁷², Л.Қаюмовнинг⁷³ “Нур қидириб” қиссаси бўйича таҳлиллари келтирилган. Профессор Й.Солижонов ҳам Ойбекни прозада новатор поэтик тасвир устаси эканини қайд этган⁷⁴. Ҳ.Ёқубовнинг Ойбек ижодига бағишлаб ёзган барча илмий асарлари ўзининг пухталиги, далилларга бойлиги, илмий хулосаларнинг теранлиги билан ажралиб турса, М.Қўшжоновнинг асарлари ўзига хос услуби, характерларнинг синчковлик билан кузатилганлиги, шакл ва мазмун, методнинг бадиий маҳоратга боғлиқлигини очиб берган.

Фаслда Ойбекнинг романлари бўйича ҳам яратилган тадқиқотлар ўрганилган. Ёзувчининг тарихий романи бўлган “Навоий” тадқиқида М.Қўшжонов характер яратиш маҳоратини текширди. Мунаққид “Навоий” таҳлилида Навоий образини яратишда жамиятнинг илғор фикрловчи, юксак орзу-истаклари учун кураш олиб борган шахс сифатларини очишга қаратганини эътироф этади. М.Қўшжонов “Навоий” романи замирида муаллифнинг урушга қарши нафратини илғаб олиш учун чинакам адабиётшуносга хос зукколик зарур⁷⁵, деган эди. Унинг фикрига кўра, Абдулла Қодирий, Абдулҳамид Чўлпон қатағон қилиниб, асарларини ўқиш таъқиқланган даврда шикастланган роман жанрининг ривожига ҳисса қўшиш вазифаси Ойбекдек забардаст ёзувчининг зиммасида эди. Ҳ.Ёқубов Ойбек Навоийни темурийлар давлатининг танг ва инқирозга юз тутган пайтида темурийлар давлати бирлигини сақлаб қолиш йўлини излаган фидойи инсон қиёфасида тасвирлаган, дея баҳолайди.

Ойбекнинг “Навоий” романи бўйича 1971 йилда Ботир Файзиевнинг қайта ишланган “Навоий” романида тарихий воқелик ва бадиий тўқима⁷⁶ номли монографияси тадқиқ этилган. Ойбекнинг тарихий роман яратиш маҳорати ҳам ўрганилган. Умарали Норматовнинг “Тарихий жанр мастери Ойбек”⁷⁷ дейиши бежиз эмас.

“Қутлуғ қон” романи М.Қўшжоновнинг таҳлилларида қаҳрамонларнинг шахсий ҳаёти тарихий давр воқелиги билан боғлиқ ҳолда очиб берилган. Ў.Ўтаевнинг қайд этишича, М.Қўшжонов Йўлчи

⁷²Қаранг: Аҳмадбоева М, Иброҳимова С. Ўзбек адабиёти. – Тошкент: Ўздавнашр, 1962. – 254 б.

⁷³Қаранг: Қаюмов Л. Замондошлар. – Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1985. – Б. 53.

⁷⁴Қаранг: Ойбек ижодининг маънавий-маърифий аҳамияти. Республика илмий-амалий конференцияси. – Гулистон, 2016. – Б. 15 – 17.

⁷⁵Қўшжонов М. Кўнгилда қолиб кетган гаплар. – Тошкент: Маънавият, 2006. – Б. 5.

⁷⁶Файзиев Б. Навоий романида тарихий воқелик ва бадиий тўқима. – Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1971. – Б. 160.

⁷⁷Норматов У.Етуклик. – Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1982. – Б. 74.

образи тадрижини икки босқичга бўлади: бири – мавжуд тузумга итоат қилиш ва ишониш; иккинчиси – тузум тартибларига қарши чиқиши билан характерланишини очиб берган⁷⁸. Наим Каримов “Қутлуғ қон” романида XX аср бошларидаги миллий уйғониш даври воқелиги акс этганини, профессор Й.Солижонов “Ҳақиқатнинг синчков кўзлари” китобида Ойбек романи яратишда устози Абдулла Қодирий изидан борганлигини, А.Расулов “Тунда чақнаган юлдуз” этюдида романининг ёзилиш тарихини қайд этади. Ойбекнинг “Улуғ йўл” романи хусусида Л.Қаюмовнинг “Замондошлар” китобида қайдлар мавжуд. М.Қўшжоновиқнинг роман ҳақидаги хулосалари ҳам фикримизни исботлайди: “Ўзбек халқининг янги ҳаёт сари улуғ йўли ҳақидаги бу романи, Ойбекнинг барча шеърлари, поэмалари ва романларини революция ҳақидаги эпопеянинг охириги боби, хотималовчи қисми дейиш мумкин”⁷⁹. Бундан ташқари фаслда ёзувчининг “Қуёш қораймас” ва “Олтин водийдан шабадалар” романлари бўйича М.Қўшжоновиқ қайдлари берилган. “Бадий ижодда қахрамоннинг ишларини тасвирламасдан аввал, шундай деталларни кўрсатиш муҳимки, бу деталлар қахрамоннинг келгусидаги ҳаракати тақозоси, далили, сабаби, асоси бўлиб қолиши лозим, келгуси унумнинг дони бўлиши керак. Романининг бу бобларида унум бору дон йўқдек бўлиб қолган”⁸⁰. Хуллас, адабнинг барча романлари ҳам адабий танқидчиликни бефарқ қолдирмаган. Романларнинг ютуқ ва нуқсонлари холис баҳоланган.

Бобнинг учинчи фасли **“Ойбек адабий-танқидий қарашларининг ўрганилиши”** деб номланган. Ойбек ёзувчи ва шоир бўлиши билан бирга, ўз даврининг адабиётшунослигига танқидий ишлари билан муносиб ҳисса қўшган. Ойбекнинг бу соҳадаги фаолияти биринчи марта Озод Шарафиддинов томонидан тадқиқ этилган. Унинг “Истеъдод жилolari” китобидаги “Сўз санъатига фидойи садоқат” номли бўлими Ойбекнинг адабиётшунос сифатидаги фаолиятига бағишланган. “Ойбек истеъдодининг олмос қирраларидан бири – унинг адабиётшунослик ва танқидчилик фаолиятида ярқираб кўринадиган”⁸¹, дея таъкидлаган устоз адабиётшунос. Б.Назаров ўзининг “Ўзбек адабий танқидчилиги” китобида “30-йиллар ўзбек танқидчилиги ва адабиётшунослигида жиддий ўринни ишғол қилган тадқиқотлардан бири Ойбекнинг А.Қодирий ҳақидаги асаридир”⁸². деганида тўла ҳақлидир. Академик Б.Назаров Ойбекнинг адабий-танқидий мақолаларини илк бора монографик йўсинда таҳлил этган. Б.Назаров Ойбек танқидий қарашларини икки даврга ажратади:

1) Ойбек эстетикасининг шаклланиш даври (1924-1938йй.);

⁷⁸Ўтаев Ў. Танқид ва услуб. – Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1979. – Б. 129.

⁷⁹ Қўшжоновиқ М. Сайланма. Биринчи жилд. – Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1982. – Б. 107.

⁸⁰ Қўшжоновиқ М. Ойбек маҳорати. – Тошкент: “Тошкент”, 1965. – Б. 174.

⁸¹ Шарафиддинов О.Истеъдод жилolari.Адабий портретлар. – Тошкент:Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1976. – Б. 124.

⁸² Назаров Б. Ўзбек адабий танқидчилиги. – Тошкент: Фан, 1979. – Б. 216.

2) Ойбек ўзбек адабиётининг етук намояндаси бўлган давр (1938-1968 йй.).

Б.Назаров: “Ойбек эстетикасининг шаклланиши ҳақида гапирар эканмиз, даставвал, шу эстетиканинг шаклланишига омил бўлган манбалар ҳақида икки оғиз гапиришга тўғри келади. Авваламбор, шуни айтиш лозимки, Ойбекнинг эстетик ва адабий-танқидий қарашлари, ўз ижодининг назарий инъикосидир.”⁸³ Ойбекнинг биринчи тақризи Фитратнинг “Адабиёт қоидалари” китобига шу ном билан ёзилган. Иккинчи танқидий мақоласи эса “Айн”нинг “Ўзбек шоирлари. Чўлпон” мақоласига жавобан “Чўлпон шоирни қандай текшириш керак?”⁸⁴ номли мақоласи эди. Ойбекка жавобан Усмонхон “Мунаққиднинг “мунаққиди” мақоласини ёзган. Сўнгра Ойбекнинг ҳам унга жавобан “Мунаққиднинг “мунаққиди”и мақоласи эгасига” мақоласи чиқди. Танқидчининг қайд этишича, бу мақолалар ўша даврнинг энг мунозарали мавзуси бўлган. Умуман олганда, Бахтиёр Назаров ўз хулосаларида Ойбекнинг назарий қарашлари, адабий жараёнга бўлган танқидий муносабати унинг буюклигига тамал тоши бўлганини айтган. Б.Назаровнинг номзодлик диссертацияси Ойбек адабий-танқидий қарашларини ўрганишга бағишланган⁸⁵. Ойбекнинг илмий фаолияти ойбекшуносларнинг мақолаларида ҳам ўз аксини топган. “Ойбек ижодий методи ва бадиий маҳорати”⁸⁶ номли тўплам ҳам Ойбек ижодига бағишланган. Н.Каримовнинг “Ўзбек адабиётида социалистик реализм методининг шаклланиши ва тараққиётида Ойбек ижодининг аҳамияти масаласига доир”⁸⁷ илмий мақоласи Ойбекнинг адабиётшунос олим сифатидаги хизматларига бағишланган. Шундай қилиб, ёзувчи Ойбекнинг адабиётшунос-мунаққид сифатидаги фаолияти ҳам таҳлил ва тадқиқ этилган.

ХУЛОСА

1.Ойбек XX аср ўзбек адабиётида ҳажман салмоқдор, бадиий жиҳатдан юксак асарлар яратиш борасида юқори поғонада туриши адабиётшуносликда эътироф этилди. Унинг шахсий фазилатлари асарларидаги қаҳрамонларда бадиий ифодасини топганлиги тадқиқотларда теран ёритилиб, ижодигаги ўзига хослик, бетакрор услуб масалаларига эътибор қаратилди.

2.XX асрнинг 20-йилларидан бошлаб Ойбек ижоди, таржимаи ҳоли, фаолиятини ўрганиш борасида яратилган қатор тадқиқотлар асосида ойбекшунослик мактаби шаклланди. Фавқулудда меҳнаткаш, чуқур хотира, кенг билим ва дунёқараш соҳиби бўлган юксак истеъдод феноменини ўрганиш ушбу тадқиқотларнинг мазмун-моҳиятии ташкил этади.

⁸³ Назаров Б. Бу сеҳрли дунё. – Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1980. – Б. 28.

⁸⁴ Чўлпон ва танқид. – Тошкент: Адабиёт жамғармаси, 2004. – Б. 84.

⁸⁵ Назаров Б. Бу сеҳрли дунё. – Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1980. – Б. 172; Назаров Б. Ҳаётийлик – безавол мезон. – Тошкент: Ёш гвардия, 1985. – Б. 218(34-64).

⁸⁶ Ойбек ижодий методи ва бадиий маҳорати. – Тошкент: Фан, 1985. – Б. 206.

⁸⁷ Ойбек ижодий методи ва бадиий маҳорати. – Б. 3.

3.Мустақиллик арафаси ва мустақиллик йиллари ойбекшунослигида Ойбек ҳаёти, фаолияти, адабий мероси тадқиқида унинг қатағонга асосланган шўро даври адабий муҳити таҳлили билан уйғунликда ўрганиш етакчилик қилганлиги кўзга ташланади. Шахс ва ижодкор сифатидаги улуғ адиб қиёфасини муштарак намойиш этиш орқали асарлари микроструктураси таҳлилида ижодкор шахсининг ўрни ҳамда аҳамияти масалаларига эътибор қаратилди.

4.Ойбек шеърлари яратилган илк даврдан у ҳақдаги мақолалар юзага келди. XX ва XXI аср ўзбек шеърляти тараққиётида Ойбек ижодининг ўрни ва аҳамияти тадқиқи ойбекшуносликнинг мазмун-моҳиятини ташкил этади. Тадқиқотларда шоир шеърлари кўплаб ҳикоя, қисса, романларнинг яратилишида, қатор қаҳрамонлар қиёфасининг бошқа тур ва жанрдаги асарларда юз кўрсатишидаги дастлабки чизги, пойдевор вазифасини ўтагани таъкидланади.

5.Ижтимоий-сиёсий ўзгаришлар натижасида Ойбек ижодини ўрганиш босқичлари янгиланишларни бошдан кечирди. Шоирнинг илк шеърлари, таъсир манбаларини, асарлари яратилиш тарихини, ижодий лабораториясини холис, ҳаққоний, изчил ўрганиш имкониятининг юзага келганлиги адабиётшуносликда эътироф этилди. Ойбек шеърляти “соф лирика”, “кўнгил шеърляти”, “модерн шеърлят” деган атамалар билан жаҳон шеърляти контекстида таҳлил ва талқин этилди.

6.Достончиликда Ойбек ижодига баҳо бериш ижтимоий-сиёсий воқеликнинг долзарб масалалари талқинига кўра баҳолашдан бадиият, маҳорат, услуб масалалари, матн ости маъноларини ўрганиш, унинг турли вариантларини таққослаш томон юз бурди. Улуғ шоирнинг достончилигимиз тараққиётидаги ўрни ҳалқ оғзаки ижоди, Шарқ ва Ғарб адабиёти анъаналарини давом эттириш борасидаги маҳоратини ёритиш орқали кўрсатиб берилди.

7.Қиссачилик тараққиётида Ойбек ижодининг ўрни ва аҳамияти тадқиқи борасида ойбекшуносликда муайян ишлар амалга оширилди. Бу борада келгусида амалга ошириладиган тадқиқотлар, ечимини кутаётган муаммолар борлиги адабиётшуносликда эътироф этилди.

8.XX аср ўзбек романчилигининг тараққиёти, XXI асрдаги янгиланишларни Ойбек романларисиз тасаввур этиш мумкин эмас. Ойбек романлари сюжет ва композицияси, маҳорати, қаҳрамонлар характеридаги эволюцион жараён, конфликт ва бадиий хусусиятлар, тил масалалари тадқиқи орқали ёзувчи асарларининг ушбу жанр ривожигаги ўрнини кўрсатиб беради.

9.Ойбекнинг тарихий роман яратиш борасидаги маҳорати етук адабиётшунослар томонидан ўрганилди. Бу борада ижтимоий-сиёсий ҳаётдаги кескин ўзгаришлар натижасида шўро салтанатининг емирилиши арафасида улуғ адиб асарларидаги у ёки бу қаҳрамонга баҳо беришда “популистик” ёндашувлар бўлганлиги ойбекшуносликда ҳам кузатилди. Шунингдек, ёзувчини ўтмишни “идеаллаштириш”да айблаш, асарда айрим архаик сўзларни қўллашни қоралаш ҳолатлари 50-йиллар адабиётшунослигида кўзга ташланади.

10. Ўзбек мумтоз ва замонавий адабиёти, халқ оғзаки ижодининг етук тадқиқотчиси сифатидаги Ойбек илмий меросини ўрганган тадқиқотчилар “вульгар социализм” назарияси ҳукмрон муҳитда 20-30-йилларда Алишер Навоий каби буюк сиймо ҳақида дастлабки мақолаларни эълон қилганини, бу борадаги илмий меросининг алоҳида аҳамиятини кўрсатиб бердилар.

**SCIENTIFIC COUNCIL AWARDING SCIENTIFIC DEGREE DSc.
03/30.12.2019.Fil.05.02 AT FERGHANA STATE UNIVERSITY
FERGHANA STATE UNIVERSITY**

DEHKONOVA MAHSUMA SHAVKATOVNA

OYBEK STUDIES AND THE STAGES OF ITS DEVELOPMENT

10.00.02. – Uzbek literature

**DISSERTATION ABSTRACT FOR DOCTOR OF PHILOSOPHY IN
PHILOLOGICAL SCIENCES (PhD)**

Ferghana – 2021

The theme of PhD dissertation is registered by Supreme Attestation Commission at the Cabinet of Ministry of the Republic of Uzbekistan under the number B2019.3.PhD/Fil.954

The dissertation has been prepared at Ferghana State University.

The abstract of the PhD dissertation is posted in three (Uzbek, English and Russian (Resume)) languages on the website of the Scientific Council (www.fdu.uz) and on the website «ZiyoNet» Information-educational portal (www.ziyo.net)

Scientific consultant:

Sabrdinov Akbar Gofurovich
Doctor of Philological sciences, Professor

Official opponents:

Doctor of Philological sciences
Khasanov Shavkat Ahadovich
Doctor of Philological sciences
Tadjibayeva Muqaddas Abdurahimovna

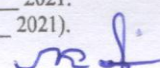
Leading organization:

Namangan State University

Defense of the Dissertation will take place on «23» 06 2021, at 13:00 p.m. at a meeting of Scientific Council DSc. 03/30.12.2019.Fil.05.02 under Ferghana State University (Address: 19, Murabbiylar Street, Ferghana, 100151. Tel: (99873) 244-66-02; fax: (99873) 244-44-01; e-mail: info@fdu.uz).

Dissertation could be reviewed information-resource center of Ferghana State University (registration number 111). Address: 19, Murabbiylar Street, Ferghana, 100151, Tel.: (99873) 244-71-28.

Dissertation abstract sent out on «16» 06 2021.
(Mailing report number 23 on «16» 06 2021).

A.A.Kosimov
Chairman of Scientific Council Awarding scientific degree, Doctor of Philological sciences, Professor

M.T.Zokirov
Secretary of Scientific Council, awarding scientific degree, Candidate of sciences, docent

S.R.Mirzaeva
Chairman of Scientific Seminar at the Scientific Council awarding scientific degree, Doctor of Philological sciences, Professor

INTRODUCTION (annotation of the dissertation of the doctor of philosophy (PhD))

The actuality and significance of the dissertation work.

In studies of the world literary criticism, the analysis and interpretation of the phenomenon of the creator, his life, the history of the creation of his works, the peculiarities of the genre are of great practical importance. Indeed, the scope of development of the creative process cannot be determined without the analysis of fiction. It is intended to substantiate the place of a particular creator in the evolution of the art of the spoken word, to give an idea of the literary process specific to a particular period.

In the world literature, there is a growing interest in the theoretical study of the creator and his works, the literary environment, socio-political conditions and the creative process. This, in turn, allows us to understand to some extent the unique creative process, the mysteries of the word, the situation and experiences that belong only to the creative person. The main task of the literary criticism enriches the theoretical foundations of science, the interpretation of creative skills, the assessment of its place in the literary process. Such a scientific approach, at the same time, provides an objective and sincere approach to the activities of a particular creator.

In modern Uzbek literature, effective work has been done in order to study the literary and aesthetic views of the representatives of Uzbek literature of the twentieth century, to study them on the basis of new requirements. This, in turn, necessitates a consistent interpretation of the creative biography, scientific and creative activity, works, creative potential, factors of creation of his works, the stages of Oybek studies. After all, "Literature shows the heart of the people, the spirituality of the people. In today's complex world, it is necessary to use the influential power of literature to find a way into the hearts of people, to inspire them to noble goals. We will create all conditions for studying the heritage of our ancestors, creating a great literature worthy of our great culture!"⁸⁸. Therefore, the twentieth-century Uzbek literature, in particular, literary criticism, has a special place in the history of literary and aesthetic thinking. One of the most important issues is the scientific substantiation of the materials of Uzbek literary criticism, which have an impact on the literary process, and the features that distinguish them from each other. For almost a century, the work of Oybek, a man of many talents, has been regularly studied by literary critics, which led to the formation of the science of Oybek studies. The study of Oybek's scientific activity and works, the systematic analysis of the stages of the study of his literary and aesthetic views play a special role in the development of the field.

The given dissertation has been fulfilled according to the requirements of the following laws and regularities as the decree of the President of the Republic of Uzbekistan dated May 13, 2016, PD-4797 "On the establishment of the Tashkent State University of Uzbek Language and Literature named after

⁸⁸<https://uzreport.news/politics/shavkat-mirziyoyev-alisher-navoiy-nomidagi-ozbekiston-milliy-bogida-barpo-etilgan-adiblar>.

Alisher Navoi", February 17, 2017, PD-2789 "Activities of the Academy of Sciences, organization of research, on measures to further improve management and financing", PD-2995 of May 24, 2017 "On measures to further improve the system of preservation, research and promotion of ancient written sources", PD-3271 of September 13, 2017 "On a comprehensive program of measures to develop the system of publishing and distribution of book products, increasing and promoting the culture of reading", PD -3775, adopted on 5 July, 2018 "On additional measures to improve the quality of education in higher education institutions and ensure their active participation in comprehensive reforms in the country", PD – 6097, from 2020 "On adopting the developmental conception of the science until 2030".

The appropriateness of the research to the prior directions of the development of science and technologies.

This research was carried out in accordance with the priorities of the development of science and technology of the republic 1. "Formation of a system of innovative ideas and ways to implement them in the social, legal, economic, cultural, spiritual and educational development of an informed society and democratic state."

The scope of study of the problem.

In the world literature, the research has been conducted to analyze and study the personality of the literary scholars, their scientific and creative activities, their literary aesthetic worldview, their literary and critical works along with the monographs, theses, articles and notes on the works of particular writers⁸⁹.

The research, monographs, theses and articles have been created on the life and works of Alisher Navoi, Zahiriddin Muhammad Babur, Ogahi, Muqimi, Furkat, Hamza, Qodiri, Chulpan, Gafur Gulam, Oybek, Hamid Olimjon, Zulfiya, Askad Mukhtor, Erkin Vahidov, Abdulla Aripov and other creators in Uzbek literary criticism⁹⁰.

However, summarizing these, the views of critics, unanimity and differences in their views, the modern character of critical work, the

89 Култышева О.М. Творчество В. Маяковского во взаимодействии с литературным процессом 1910-1920-Х годов: Автореф. дисс...д-ра.филол. наук. – Москва, 2007. – 38 с.; Абрамова О. Г. Творчество Владимира Маяковского в литературе и критике Швеции: Автореф. дисс...канд.филол.наук.– Воронеж, 2013. – 24 с.; Степина. М. Ю. Н.А. Некрасов в русской критике 1838-1848 гг: Автореф. дисс...канд.филол. наук. – Санкт-Петербург, 2013. – 26.; Жуковский А.Ю. Т.С.Элиот как арбитр поэзии: литературная критика 1920-х-1930-х гг: Автореф.дисс...канд.филол.наук. – Москва, 2014. – 23 с.; Покотыло.М.В. В.В.Маяковский в оценке отечественной критики и литературоведения: Автореф.дисс...канд.филол.наук. – Ставрополь, 2008. – 19 с.; Крылов.В.Н. Русская символистская критика: генезис, традиции, жанры. Монография. – Казань, 2005. – 327 с.;Чупринин.С.И.Творческая индивидуальность критика и литературный процесс 1960-1980-Х годов: Автореф.дисс...д-ра.филол.наук. – Москва, 1993. – 36 с.; Липницкая Е.А. Эволюция творчества А.С Пушкина–критика и публициста: Автореф.дисс...канд.филол.наук. – Архангельск, 2011. – 23 с.; Бреева Т.Н. Литературно-критическая деятельность М.А. Володина: Автореф. дисс....канд.филол.наук. – Казань. 1996.; Худойдодов А. Холик Мирзозода и таджикское литературоведение XX века: Автореф. дисс...д-ра филол.наук. – Душанбе, 2015.; Курбонова С.И. Абдулгани Мирзоев – исследователь истории персидского–таджикской литературы: Автореф. дисс....канд.филол.наук. – Душанбе, 2007.; Егоров П.А, Розанов В.В. Литературный критик: проблематика, жанровое своеобразие, стиль: Автореф. дисс....канд.филол.наук. – Москва, 2002.; Луков В.Л. Академик Д.С.Лихачев и его концепция теоретической истории литературы. – Москва, 2011.

⁹⁰Каримов Н.Абдулла Қодирий замондошлари. – Тошкент: Akademnashr, 2020. – 320 б; Кувонов З.О. Абдукодир Ҳайитметовнинг адабиётшунослик фаолияти: Филол. фан.бўйича фалсафа доктори (Phd)... дисс. автореф. Самарканд, 2020. – Б 26.; Хабохунова Р. Академик Азиз Қаюмовнинг “Ҳамса” тадқиқиға ёндашув мезонлари // Алишер Навоий ва XXI аср. Халқаро конференция материаллари. – Тошкент, 2019. – Б 324-327.;

responsiveness of critics' judgments, and their objectivity have not been studied as a monograph. The same can be said about Oybek studies. In spite of Oybek's work has been in the spotlight of critics since the beginning of the twentieth century (first half) to the present day, and dozens of critical studies have been published with their formidable pens⁹¹, there are a few works of such a versatile writer as Oybek have been considered⁹².

The relevance of the research to the research plans of the Higher Education Institution where the dissertation was completed.

The research of the dissertation was carried out in accordance with the plan of Fergana State University within the theme "Problems of Poetics".

The aim of the research is to consistently study and analyze the monographs, dissertations, theses and articles of the literary critics of XX-XXI centuries engaged in the study of Oybek's work, to study the stages of development of Oybek studies in connection with the socio-political process. The aim of the dissertation is to systematically cover the work on the life, work, literary and scientific heritage of the multifaceted talent.

Tasks of the research include the following:

- to substantiate the scope, directions, specificity, guiding principles, achievements and scientific significance of the scientific work related to Oybek studies;
- to define the stages of development of Oybek studies and to study the influence of the social environment on literary criticism;
- to determine the phenomenon of the writer, his biography, his role as a person and a creator in Oybek Studies;
- to study the literary and aesthetic views of the writer through analysis of scientific and popular science works related to the field;
- to systematize the thematic scope of Oybek's poetry, the evolution of the world of symbols on the example of analysis of existing literary-critical works;

⁹¹Хусайн С. Танланган асарлар. – Тошкент: Ғ.Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1974. – Б.36-37.; Ёкубов Х. Ойбек лирикасида ғоявийлик ва маҳорат. – Тошкент: Ўзфанакаднaшр, 1963. – 188 б.; Ёкубов Х. Адибнинг маҳорати. – Тошкент: Фан, 1966. – 311 б.; Ёкубов Х. Ойбек реализми. – Тошкент: Ўзбекистон, 1985.– 38 б.; Қўшжонов М. Ойбек маҳорати. – Тошкент: Тошкент, 1965. – 354 б.; Қўшжонов М. Сайланма. Адабий портретлар. – Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1982; Қўшжонов М. Қўнгилда қолиб кетган гаплар. – Тошкент: Маънавият, 2016. – 47 б.; Каримов Н. Ойбек. – Тошкент: Ёш гвардия, 1985.– 195 б.; Каримов Н. Ойбек гулшанида қолган ғунчалар. – Тошкент: Фан, 1985. – 78 б.; Каримов Н. Илҳом чашмасининг ажиб мавжлари. – Тошкент: Фан, 1982.– 56 б.; Каримов Н. Уч буюк сиймо. Mumtoz so'z. – Тошкент, 2019. – 428 б.; Каримов Н. XX аср адабиёти манзаралари. – Тошкент: O'zbekiston, 2008. – 298-328 б.; Каримов Н. "Ойбек: "Тош экан бошим...". – Фан ва турмуш, – 1992, 5,6,7,8,9,10-сонлар.;

⁹²Назаров Б. Бу сеҳрли дунё. – Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1980. – 172 б.; Назаров Б. Ҳаётийлик – безавол мезон. – Тошкент: Ёш гвардия, 1985. – 217 б.; Назаров Б., Расулов А., Аҳмедова Ш., Қахрамонов Қ. Ўзбек адабий танкиди тарихи. – Тошкент: Tafakkur qanoti, 2012. – 262 б.; Мирвалиев С. Ҳаёт ва кураш поэзияси. – Тошкент: Ўзфанакаднaшр, 1962. – 172 б.; Солижонов Й. Ҳақиқатнинг синчков қўзлари. – Тошкент: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси, 2009. – 228 б.; Солижонов Й. Лирика латофати, насрнинг назокати. – Тошкент: Адабиёт уқунлари, 2018. – 108 б.; Сабирдинов А. Ойбек шеъриятида сўз ва образ: Филол.фан.номз...дисс. – Тошкент, 1993. – 138 б.; Сабирдинов А. Ойбек дostonларининг бадиий-услубий хусусиятлари. – Тошкент: Истиклол, 2003. – 77 б.; Сабирдинов А. Ойбекнинг поэтик маҳорати: Филол.фан.д-ри...дисс. – Тошкент, 2007. – 307 б.; Ҳамдам У. 30-йиллар ўзбек шеъриятида "соф лирика" муаммоси (Ойбек шеърлари мисолида): Филол.фан.номз...дисс. – Тошкент, 1997. – 142 б.; Ҳамдам У. Янгилиниш эҳтиёжи. – Тошкент: Фан, 2007. –196 б.; Райберт Р.Ойбекнинг илк шеърларида бадиий образ // Ўзбек тили ва адабиёти, 1980, №5. – 28-32 б.; Халилов Ж. Ойбек Шахрисабзда. – Тошкент: Мусика, 2018. – Б 105; Хасанов Ш. Дoston таркиби ва табиати. – Самарқанд, 2011. – 216 б.; Қувватова Д. 20 аср иккинчи ярми ўзбек поэмачилигида жанр ва услуб ранг-баранглиги. – Тошкент: Фан, 2010. – 144 б.; Абдурахмонов А. Ойбекнинг пейзаж лирикасида ранг // Ойбек ижодининг маънавий-маърифий аҳамияти. Конференция материаллари. – Гулистон, 2016. – 73-75 б.

- to reveal the principles of analysis of Oybek's epics, stories, short stories, novels, to highlight their successes and shortcomings.

The object of the research. Focusing on the research of Oybek works by Khomil Yakubov, Matyokub Kushjanov, Naim Karimov, Bakhtiyor Nazarov, Sabir Mirvaliev, Numanjon Rakhimjanov, Akbarali Sabirdinov, Ulugbek Khamdam and literary critical articles of Oybek's work by Ozod Sharafiddinov, Umarali Nurali, Ibrahim Khaqqul, Yuldoshkhoja Solijonov, Ronald Raybert, as well as Oybek's works the object of the study was determined.

The subject of the research is the literary-scientific heritage of Oybek, the prominent representative of the literature of the XX century and dissertation, monographs, theses and scientific articles dedicated to their analyses.

The methods used in the research. The following methods as classification, description, complex analysis, comparative-typological methods, biographical and hermeneutic approaches were used as research methods.

The scientific novelty of the research is determined by the following:

- in Uzbek literature, research on Oybek's works has been systematically analyzed, and on this basis the stages of development of Oybek studies have been identified; it is found out that the personality of the writer, biography and the family environment in forming his literary-aesthetic views have been studied using the comparative method and biographical approach;

- it is substantiated that Oybek's poems, which were considered "depressing" and "glorifying the past" during the Soviet era, received an objective and truthful assessment in the literature of the years of independence;

- the stages of development of the study of the prose works of the writer in Oybek studies are comparatively defined in the definite system, the critical value of prose works of different genres has been described;

- the role of literary-critical articles on the development of artistic and aesthetic thinking in Uzbek literature, which covered Oybek's creative skills, has been substantiated.

The practical results of the study are as follows:

- as a result of a comprehensive study of the scientific research of Uzbek critics, proposals and recommendations have been developed to identify the scientific facts and information necessary for the history of Uzbek literature and modern literary criticism;

- the conclusions drawn during the research are based on providing new scientific and theoretical information for literature;

- the results can be used in improving the work program, textbooks and manuals in the history of Uzbek literature, the theory of literature, the history of literary criticism and some others;

- the results can be used in the development of working programs, textbooks and manuals in such disciplines the history of Uzbek literature, the theory of literature, the history of literary criticism, in particular, as Navoi studies, Qodir studies, Cholpon studies;

- it was found that the most important aspects of the work of Oybek studies are important in shaping the worldview and thinking of today's students, as well as in the moral, aesthetic, spiritual and educational development of society.

Validity of the research results is determined by the fact that the problem is clearly stated, the relevance of the methods used, the theoretical data are based on scientific sources, the conclusions are put into practice, the results are confirmed by competent systems.

Scientific and practical significance of research results.

The scientific conclusions of the research can be used to determine the further development of the science of literature. Also, the theoretical ideas put forward in the research serve to improve the research, scientific approaches in the disciplines of "New Uzbek literature", "Theory of literature", "Modern Literary Process", "Fundamentals of Literary Analysis".

The practical significance of the research results is determined by the fact that its conclusions and recommendations can be used as a scientific source in the interpretation of the scientific work of literary critics, as well as in the creation of textbooks and manuals in higher philological education. At the same time, the research can be used as a material in determining the history of modern Uzbek literature (XX century and the last twenty years of our century), in Oybek studies, Navoiy studies, Kodir studies and Cholpon studies.

Implementation of research results. Based on the results of this research on Oybek studies and its stages of development:

the analyses of the study conducted by the comparative method and biographical approach in the systematic analyses of the research related to Oybek works in Uzbek literary criticism, the developmental stages of the Oybek studies, the personality of the writer, the events of the family environment and his biography in forming the literary-aesthetic views have been used in the project A-1-099 "Further development of civil society and ensuring spiritual and moral security in the sustainable strategic development of Uzbekistan". In the result of it, the third chapter named as "Spiritual renewal and their impact on the education of modern harmoniously developed people" of the textbook "Education of a harmoniously developed person - the need of the time" is based on examples of the role of the family in the formation of literary personality, literary and aesthetic views (information of the Ministry of Higher Education No. 89-03-4309 of October 30, 2020);

the inferences related to Oybek's poems, which were considered "depressing" and "glorifying the past" during the Soviet era, but received an objective and truthful assessment in the literature of the years of independence have been used in the international project 574097 – ERR – 1 – 2016 - 1SY - EPPKA2 – CBHE - JP, "RUECVET: Piloting of European system of credits for the professional education and learning in the national systems of professional education and training in Russia and Uzbekistan" (2016-2019). In the result of it, the stages of the study of Oybek's poetry have been elucidated by examples (information of the Ministry of Higher Education No. 89-03-4309 of October 30, 2020).

The analysis of the role of Oybek's literary-critical articles in the development of artistic and aesthetic thinking of Uzbek literature was used in the preparation of the scripts of the Fergana regional television and radio program "A Thousand and One Topics", "Good Evening", "Family School", "Theme of the Day"

(Fergana TV data No. 12-01 / 53 of 13 July 2013). As a result, these programs and broadcasts have become spiritually enlightening and artistically enriched, and their popularity has increased.

Approbation of the research results. The results of the research were presented in the form of lectures and passed approbation at 13 scientific-practical conferences, including 6 republican conferences, 7 international conference.

Publication of research results. On the themes of the dissertation 17 scientific articles were printed. 4 articles in scientific publications, 1 of which was published in foreign journals, recommended for publication of the main scientific results for doctoral dissertations of the Higher Attestation Commission of the Republic of Uzbekistan.

The structure and volume of the dissertation. The dissertation consists of the introduction, three main chapters with seven paragraphs in them, a conclusion and a list of references, the volume of which is 138 pages.

GENERAL CONTENTS OF THE DISSERTATION

In the introductory part of the dissertation work the topicality and actuality, the aim and tasks, the object and the subject of it, its appropriateness to the basic directions of the development of the science and technologies, the scientific novelty of the research and the practical results, the practical and theoretical value of the obtained results are revealed; the data of implementing the results of the research into the practice, the structure of the dissertation and the list of published works are given.

The first chapter of the dissertation, entitled "Study of Oybek's literary and aesthetic views", deals with the phenomenon of Oybek's personality, research on his biography, access to his creative laboratory. In the first paragraph of the chapter "Study of Oybek's personality" some notes which evaluate Oybek's potentials in the field of fiction and scientific research, his character as a person in the literary criticism have been studied.

As Khamid Olimjon cites: "Oybek is a poet in prose and a prose writer in poetry. He is a talented poet who can sing the smallest details in a poem. He can depict people's portraits, eye and eyebrow movements very clearly. At the same time, his prose rises to the level of lyrical poetry. Oybek can enter a person's heart, touch the delicate veils of the heart ... " ⁹³. Indeed, Oybek's poetry is close to prose with a complete reflection of events, clear presentation of all details, the breadth of the range of experiences. On the other hand, his prose was able to approach to poetry with the richness of the poet's art, the vivid reflection of the hero's feelings, and the effective use of artistic means of expression.

M. Shaykhzoda respectfully says that the great writer is a teacher to his peers: "I began the difficult and anxious choice of literary creation through Oybek's works". He appreciates Oybek's work, his personality and phenomenon⁹⁴. It is not hard to see that these thoughts of Shaykhzoda were a

⁹³ Олимжон Х. Мукамал асарлар тўплами. 10 томлик. 6-том. – Тошкент: Фан, 1982. –Б. 280-281.

⁹⁴ Мақсуд Шайхзода. Адиб ҳақида қайдлар // Ойбек замондошлари хотирасида. – Тошкент: Фафур Фулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи, 2005. – Б. 16 – 17.

sign of how Oybek could set an example to his contemporaries as a person. The paragraph of the dissertation also contains poems and notes about Oybek's personality by Mirtemir⁹⁵, A. Aripov⁹⁶, Muhammad Yusuf⁹⁷, I. Gafurov⁹⁸, I. Khaqqul⁹⁹ and others. Oybek's personality, his place in the work, his works, changes in his spirituality and all the events related to the creative personality have been evaluated in the given paragraph.

In the given paragraph we aim to study the life and biography of Oybek on the basis of books by Naim Karimov "Oybek", Aziz Kayumov "Academician Oybek", Zarifa Saidnosirova "My Oybek". Naim Karimov focuses on highlighting the aspects of the writer's work and creativity that are unknown in literary criticism. About a hundred articles about him, five books, Oybek's "Set of the Perfect Works"¹⁰⁰ can prove this.

He divided Oybek's whole life into two periods: *on the one hand - a brilliant writer, on the other - a man with a lifelong disability*.¹⁰¹ Naim Karimov's thesis "Oybek" is a work of art that consistently covers the life and work of the writer. Naim Karimov approached to the work on the basis of a biographical method. It is known that the biographical method is based on a tandem of a writer and work. The inspirational factors that motivate the creator are also very important in this method¹⁰². The academician Aziz Kayumov's thesis "Academician Oybek", published in 2005, clarifies some aspects of Oybek's biography and personality¹⁰³.

The personality, character, peculiarities of Musa Tashmuhammad ogli Oybek, as well as the formation and gradual development of his artistic and aesthetic views are described in detail in Zarifa Saidnosirova's memoir "My Oybek". The book was edited by academician N. Karimov and prepared for publication¹⁰⁴. According to Zarifa Saidnosirova, each of Oybek's works was created through the impressions of his travelling or the influence of infinite love for nature, which is based on the information that he witnessed and influenced his mind. Although the book "My Oybek" consists of memoirs, it serves as an important source for Oybek scholars in the study of his life and work, the creative process, his creative laboratory.

The results of our research show that academician Naim Karimov depicted the events of Oybek's life and work based both on the requirements of the genre and his creative imagination, while Aziz Qayumov's research provides the information about Oybek's work based on the real events he witnessed. In contrast to the above two studies, "My Oybek" interpretes the

⁹⁵ Миртемир Устоз ҳақида // Ойбек замондошлари хотирасида. – Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи, 2005. – Б. 18– 19.

⁹⁶ ziyouz.com/uzbek-sheriyati/zamonaviy-o-zbek-she-riyati/abdulla-oripov-1941

⁹⁷ https://www.brend.uz/uz/adabiyot/m_yusuf_22.

⁹⁸ Ғафуров И. Мангу латофат. Бадиалар, рисоалар: 2–китоб. – Тошкент: Шарқ, 2008. – Б. 205.

⁹⁹ Ғафуров И. Мангу латофат. Бадиалар, рисоалар: 2–китоб. – Тошкент: Шарқ, 2008. – Б. 274– 275.

¹⁰⁰ Ойбек. Мукамал асарлар тўплами. – Тошкент: Фан, 1980-1985. – Т.1. – 175 б.; – Т.2. – 472 б.; – Т.3. – 264 б.; – Т.4. – 280 б.; – Т.5. – 416 б.; – Т.6. – 724 б.; – Т.7. – 544 б.; – Т.8. – 376 б.; – Т.9. – 560 б.; – Т.10. – 408 б.; – Т.11. – 424 б.; – Т.12. – 440 б.; – Т.13. – 512 б.; – Т.14. – 440 б.; – Т.15. – 472 б.; – Т.16. – 438 б.; – Т.17. – 308 б.; – Т.18. – 328 б.; – Т.19. – 312 б.; – Т.20. – 496 б.

¹⁰¹ Каримов Н. Ойбек. – Б. 200.

¹⁰² Қаранг: Каримов Б. Адабиётшунослик методологияси. – Тошкент: Мухаррир, 2011. – Б. 18.

¹⁰³ Қаранг: Қайумов А. Академик Ойбек. – Тошкент: Тошкент ислом университети нашриёт-матбаа уйи, 2005. – Б. 16.

¹⁰⁴ Саидносирова З. Ойбегим менинг. – Тошкент: Шарқ, 2005. – Б. 5.

periods of Oybek's life on the basis of real life. Thus, these sources play an important role in revealing Oybek's biography. In brief, this direction of Oybek studies allows to form a holistic view of the biography of the writer, his uniqueness as a person and a creator.

The second paragraph of the chapter, entitled "**Study of the author's works: trends and relations**", shows the attitude of literary critics in their monographs, research and doctoral dissertations, literary-critical articles on Oybek's work.

"If there is a text of fiction, it means that there is also his creator, the receiver, the facilitator, the guide. Whether in the East, in the West, now or in the past, the literary text had a problem of its creation, acceptance, interpretation, analysis, evaluation and history"¹⁰⁵. Critics who have studied Oybek's work have made significant strides in trying to convey to readers the personality, activities, style, ideas, and poetic skills of the writer. "Literary criticism deals with the literary process, evaluates works written in daily literary life, analyzes events, news, experiences in the literary-historical process, focuses on creators' and readers' issues, promotes ideologically and artistically mature works; shows a critical attitude to poetically poor works" ¹⁰⁶. Based on the above views of Professor B. Karimov, it can be said that the study and evaluation of Oybek's works by critics testifies the ideological and artistic maturity of his works and the personality of the writer. Approaching to the critic Umarali Normatov's utterance: "Who knows, may be some of today's young critical talents will feel Oybek's or Gafur Gulam's work more deeply than we do, and will reveal it in a brighter and more impressive way than us?" ¹⁰⁷, we should say that Oybek's creation has acquired a new meaning in the research of each critic.

In the process of studying the Oybek studies, it can be seen that the following research has been created on Oybek's work:

According to Oybek:

- 8 dissertations¹⁰⁸;
- 7 monographs¹⁰⁹;
- 16 theses¹¹⁰;

¹⁰⁵ Расулов А. Ҳозирги ўзбек танкидчилигида таҳлил ва талкин муаммоси: Филол.фан.д-ри...дисс. – Тошкент: 2002. – Б. 18.

¹⁰⁶ Каримов Б. Адабиётшунослик методологияси. – Тошкент: Мухаррир, 2011. – Б. 87.

¹⁰⁷ Норматов У. Талант тарбияси. – Тошкент: Ёш гвардия, 1980. – Б.142.

¹⁰⁸ Назаров Б. Ўзбекистонда марксча-ленинча адабий танкиднинг қарор топишида Ойбекнинг роли: Филол.фан.канд... дисс. – Тошкент, 1971. – 208 б; Сабирдинов А. Ойбек шеърлятида сўз ва образ: Филол.фан.номз...дисс. – Тошкент, 1993. – 138 б; Ҳамдамов У. 30-йиллар ўзбек шеърлятида "соф лирика" муаммоси (Ойбек шеърляти асосида): Филол.фан.номз...дисс. – Тошкент: 1997. –142 б; Сабирдинов А. Ойбекнинг поэтик маҳорати: Филол.фан.д-ри...дисс. – Тошкент, 2007. – 307 б; Самадов Қ. Ойбек тил маҳоратининг баъзи масалалари: Филол.фан.номз...дисс. – Тошкент: 1981. –103 б; Тўлаганова С. Ўзбек романчилигида ёрдамчи қаҳрамон ва унинг бадиий функцияси (Абдулла Қодирий, Чўлпон, Ойбек романлари асосида): Филол. фан. номз...дисс. – Тошкент: 1999. –128б; Боймирзаева С. Ойбек прозасининг лингвостилистик тадқиқи: Филол.фан.номз...дисс. – Самарқанд: 2004. –166 б; Исакова Ш. Бадиий таржимада миллийлик ва тарихийликнинг акс эттирилиши (Ойбекнинг "Навоий" романининг французча таржимаси мисолида): Филол.фан.номз...дисс. – Тошкент: 2004. – 30 б.

¹⁰⁹ Ёқубов Х. Ғоявийлик ва маҳорат. – Тошкент: Фан, 1963. – 188 б; Қўшжонов М. Ойбек маҳорати. – Тошкент: Тошкент бадиий адабиёт нашриёти, 1965. – 354 б; Назаров Б. Бу сеҳрли дунё. – Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1980. – 365 б; Сабирдинов А. Ойбек дostonларининг бадиий-услубий хусусиятлари. – Тошкент: Истиклол, 2003. – 76 б; Сабирдинов А. Ойбек шеърлятида сўз ва образ. –Тошкент: Akademnashr, 2010. – 87 б; Сабирдинов А. Ойбекнинг шеърй маҳорати. – Тошкент: Фан, 2005. – 171 б; Файзиев Б. Навоий романида тарихий воқелик ва бадиий тўқима. – Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1971. – 160 б.

- 2 essays¹¹¹;
- about 1000 articles and theses¹¹² have been created.

We have tried to cover only noteworthy articles and research of specific character in our research work.

The study of Oybek's work spans almost a century. The stages of development of the study of Oybek's work in literary criticism can be defined as follows:

1-stage. The first stage of the Oybek studies (20s of the XX century). This stage is considered the period of the first study of Oybek's poems. The poet's work was first studied by Mirkarim Osim. "In spite of Oybek's hopeless and somewhat love poetry, he doesn't become immoral, affecting children's morals." Oybek's "hopeless" poems were heartbreaking. In Oybek's first poems, the feeling of a lyrical hero is very high. Mirkarim Asim's views on Oybek's early poems were truthful. This article can be considered as one of the first steps in Oybek studies.

2-stage. The study of Oybek's work in the 30-50s of the XX century. During this period, Oybek's work was studied by Usmonkhan, Khamid Olimjon, Botir Fayziev, Vohid Zohidov. This stage includes the writer's debates in the field of literature and the relationship that began with Oybek's personality and creativity. In particular, Botir Fayziev's article "About the novel" "Navoi"¹¹³ strongly criticized Oybek's novel "Navoi". The article was published in the "Red Uzbekistan" newspaper on May 16, 1953. Botir Fayziev firstly showed Oybek's three achievements. According to him, the author made a number of serious ideological distortions in the novel, such as "the image of Navoi was idealized," "Navoi's nationalism was exaggerated," "the language of the novel did not meet the requirements," the use of hundreds of incomprehensible by Soviet people Arabic and Persian words "mankhus, virgin, debate, tadorik, adad", "insulted the language of the people with the language of the novel", "failed to adequately reveal the friendship between Navoi and Jami", and "Binoiy was portrayed as a vicious enemy of the Uzbek language". Alisher Navoi is a person worthy of his position as a perfect man in literature and history. Oybek tried to idealize the image of Navoi. But we know that Navoi is above that. As for the language of Oybek's novel, the writer paid attention to the language of the work to reflect the

¹¹⁰ Ёкубов Х. Адибнинг маҳорати. – Тошкент: Ўзфаннашр, 1966. – 311 б; Ёкубов Х. Ойбек реализми. – Тошкент: Ўзбекистон, 1985. – 36 б; Ёкубов Х. Ойбек. – Тошкент: Ўзбекистон, 1975. – 23 б; Ёкубов Х. Сайланма. 1 жилд. – Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1983. – 367 б; Каримов Н. Ойбек ва Зарифа. – Тошкент: Ўзбекистон, 1990. – 127 б; Каримов Н. Ойбек гулшанида қолган ғунчалар. – Тошкент: Фан, 1985. – 78 б; Каримов Н. Ойбек. – Тошкент: Ёш гвардия, 1985. – 197 б; Каримов Н. Ойбек гулшанидан шабадалар. – Тошкент: Маънавият, 2015. – 120 б; Каримов Н. Илҳом чашмасининг ажиб мавжлари. – Тошкент: Фан, 1982. – 56 б.; Қаюмов А. Академик Ойбек. – Тошкент: Тошкент ислом университети нашриёти, 2005. – 107 б; Қўшжонов М. Кўнгилда қолиб кетган гаплар. – Тошкент: Ма'naviyat, 2006. – 47 б; Халилов Ж. Ойбек Шахрисабзда. – Тошкент: Мусика, 2018. – 105 б; Саидносирова З. Ойбегим менинг. – Тошкент: Шарқ, 2005. – 255 б;

¹¹¹ Бать Л.Г., Кошчанов М. Айбек. Критико-биографический очерк. – Москва, 1976. – 223 с; Ёкубов Х. Ойбек. Танкидий-биографик очерк. – Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1983. 367 б.

¹¹² Ойбек замондошлар хотирасида. – Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1979. – 223 б; Ойбек замондошлари хотирасида. – Тошкент: Ғафур Ғулом, 2005. – 159 б; Ойбек ижодий методи ва бадиий маҳорати. – Тошкент: Ўзфаннашр, 1985. – 206 б; Ойбек ижодининг маънавий-маърифий аҳамияти // Конференция материаллари. – Тошкент: 2005. – 39 б; Ойбек ижодининг маънавий-маърифий аҳамияти // Конференция материаллари. – Қарши: 2005. – 176; Ойбек ижодининг маънавий-маърифий аҳамияти // Конференция материаллари. – Гулистон: 2016. – 224 б.

¹¹³ Файзиев Б. "Навоий" романи ҳақида // Қизил Ўзбекистон. – 1953 йил 16 май. – Б. 2-3.

atmosphere of the Navoi period, although the language of the work is fluent and understandable for the reader of the XXI century. In general, Botir Fayziev accuses Oybek of glorifying the past. Later, realizing his mistake, in 1971 he published a monograph on the novel "Historical Reality and Artistic Texture in the novel "Navoi". This monograph was an attempt to justify Oybek.

3-stage. Oybek studies in the 60-80s of the XX century. At this stage, Oybek's work was studied by Sabir Mirvaliev, Homil Yakubov, Matyokub Kushjanov, Naim Karimov, Bakhtiyor Nazarov, Nu'mon Rahimjanov, Ibrahim Gafurov. At this stage, the attitude to Oybek's work changed radically, and a number of studies were conducted on the analysis of his works. Although Oybek's work was studied and the volume of research increased during this period, there were cases when it was impossible to meet the socio-political requirements of the Soviet period. Nevertheless, during this period, Oybek studies made great strides. It should not be forgotten at this point that the merits of the abovementioned literary scholars have been great.

4-stage. A study of Oybek's work in the 1990s and during the period of independence. During the years of independence, critics such as Naim Karimov, Bakhtiyor Nazarov, Ozod Sharafiddinov, Yuldash Solijonov, Akbarali Sabirdinov, Kazakboy Yuldosh, Ibrahim Haqqul, Ulugbek Khamdam conducted extensive research on Oybek's work. This stage was a period of free study of Oybek's work, and critics rediscovered Oybek. The attitude towards Oybek's creation was radically changed, Suvon Meli newly discovered the image of Yulchi in the novel "Sacred blood": "Yulchi is the ego of the writer's alter, in other words, his second "I". In general, the writer has two great images created from the ore of the soul, Navoi and Yulchi. Alisher Navoi created his great clerical image with his immortal works long before the great novel of the writer ..."¹¹⁴. From the above analysis, it is clear that the scientist compares the images of Navoi and Yulchi to Oybek himself. In our opinion, Oybek's image is in harmony with Navoi's. However, there is no perfectness in the image of Yulchi in order to reveal the heart of Oybek. This period of Oybek studies furthers revealing both the phenomenon of Oybek as a person and his creation. The renovations of Oybek studies began at this very period. The new ideas about the poetry, the new views about the creations appeared at this stage.

The second chapter of the dissertation is devoted to the study of "**Stages of study of Oybek's poetry**", which in turn is divided into two paragraphs. The first paragraph, entitled as "**Oybek Poetry and Literary Criticism of the Soviet Era**", covers the study of Oybek's work during the Soviet era. "It should be noted that there are examples of Soviet-era literature that define the specific creative and aesthetic principles and its leading representatives. In our opinion, if it is were a matter of the creators who served to form these creative principles in the 20s and 30s, first of all, we see the great talents - Gafur Gulam, Oybek, Abdulla Qahhor and Khamid Olimjon. Indeed, the first stage of the emergence, formation and development of the Uzbek literature of the Soviet period - the

¹¹⁴ Милиев С. Глобал илмий-бадий талқин поэтикаси: Филол. фан. д-ри... дисс. – Тошкент, 2020. –220 б

form, glory and tragedy of the literature of the period from the 1920s to the late 60s - we can see in these four great figures. The works of these poets have always been in the spotlight of literary criticism. Therefore, Uzbek literary critics have reacted differently to their work at different times”¹¹⁵. If we look at the Soviet period of the study of the poet's poetry, it is expedient to divide it into the following stages:

- the first period of study of Oybek's poetry and the fact that this poetry was written in the early 1920s, they were recognized as the first works;
- the perfection of content and skill in the poetry of the 1930s, and the recognition of it by critics;
- issues raised in wartime poetry and observations on emotional poetry that began to be formed in the 1930s;
- the harmony of the social spirit in his poems and the poetry of the heart, and the reaction of the critics to it;
- observations on the features of poetry in the postwar years.

We will first consider Oybek's poetry on the basis of Khomil Yakubov's studies. He began to analyze Oybek's poetry from his early works when he used to study at technical school. While studying his exercising in poetry, he pointed for many times a pessimistic character and narrow personal feelings in Oybek's poetry. H. Yakubov points out that Oybek's poetry has not been consistently examined¹¹⁶. For this reason, this critic focused more on Oybek's poetic heritage. In Khomil Yakubov's book "Ideology and skill"¹¹⁷ Oybek's poetry is consistently analyzed. However, the research work was analyzed on the basis of the sociological method in the perspective of the period. As the example of this we can pay attention to the poet's poem "Separation and dervish" analyzed by Khomil Yakubov: According to the poet, once upon a time: *Тоғларда булоқлар назма чаларди, Чечаклар руҳларга қучоқ очарди. Гўзаллик ҳар ерда кулиб боқарди, Булбулдан, назмадан бир из қолмагани*¹¹⁸ (The springs would sing in the mountains, The flowers would embrace the spirits. And the Beauty with a pleased smile everywhere, There is not a trace of nightingale and a song anywhere”).

While analyzing, the critic notes the lines where the poet glorified the past and opposed to the Soviet era. In our opinion, the above quartet has an extremely deep philosophy, expressing the poet's inner experiences and hidden desires. "Mountains" are our glorious past, "springs" are our intellectuals who fought for our freedom, "there is no trace of a nightingale or a song" Oybek hints that none of the creators of his time had the opportunity to speak freely. Khomil Yakubov mainly tries to analyze poems that are "imbued with a social spirit"¹¹⁹. The main principle in the study of Oybek's poetry during the Soviet period was the consistent analysis of socialized poems and the fact that "the

¹¹⁵ <http://e-adabiyot.uz/adabiyotshunoslik/tanqidchilik/166-tanqidchilik.html?start=4>

¹¹⁶ Ёкубов Х. Ғоявийлик ва маҳорат. – Тошкент: Фан, 1963. – Б. 4.

¹¹⁷ Ёкубов Х. Ғоявийлик ва маҳорат. – Б. 186.

¹¹⁸ Ёкубов Х. Ғоявийлик ва маҳорат. – Б. 11.

¹¹⁹ Ҳамдамов У. 30-йиллар ўзбек шеъриятида “соф лирика” муаммоси (Ойбек шеърияти асосида): Филол.фан.номз...дисс. – Тошкент: 1997. – Б. 7.

essence of Oybek's lyrics was often sought in such poems" ¹²⁰. The above ideas are continued in the book "Uzbek literature" by M. Ahmadbaeva, S. Ibragimova. As noted above, critics who have sought the poetics of labor in Oybek's poetry consider his experiences to be hopeless. Sabir Mirvaliev's book "Poetry of Life and Struggle"¹²¹ and Mirkarim Osim's article "Oybek and his poems"¹²² comment on Oybek's poetry.

Oybek's work was also studied by R. Rybert, A. Deitch, L. Bat,¹²³ A.Allworth¹²⁴, M.Murphy¹²⁵, A.Agir¹²⁶, R. Rybert's article "Artistic image in Oybek's first poetry" was also devoted to analyses of the poet's first poem¹²⁷.

Ibragim Gafurov's articles "Thirty years of statements" "The melody to Oybek" and "True word is eternal" ¹²⁸, the article "Stars in Poetry" in his book "Heart of flame" interprets the peculiarities of the expressions, image, ideology and artistry in Oybek's poetry.

A.Rasulov said: "Our mature scientists, such as Kh.Yakubov and M.Kushjanov, have created research on Oybek's work. M.Kushjanov, Kh.Yakubov's researches were perfect in the perspectives of that period they were created. The science of literature is getting richer, people's tastes are growing. Now Oybek's poetry is being interpreted in a new way" ¹²⁹. It can be concluded that from 1985 onwards, views on Oybek's poetry gradually changed, and the subtle feelings and hidden meanings in his poetry began to be analyzed.

Oybek's poetry has been consistently analyzed in Soviet literature. However, research shows that it is impossible to deviate from the point of view of the period. The interpretation of Oybek's poetry in that period as "socialized poetry" cannot be considered a shortcoming of the researcher. Perhaps it is important to keep in mind that there are factors that determine the uniqueness of each period. The second paragraph of the second chapter is entitled "Views on the Poet's Poetry in the Period of Independence." "The attitudes towards spiritual values, culture, including the art of speech have been radically changed due to the Independence.

The new era required a new ideological and aesthetic approach not only to the history of our literature, but also the modern literary and artistic process"¹³⁰. During the years of independence, Oybek's poetry was reborn. The symbolism in his poetry, the diversity of images, the inner essence, and the emotional experiences were rediscovered. "A work of art, or artistic creation in general, is

¹²⁰ Хамдамов У. 30-йиллар ўзбек шеърятда "соф лирика" муаммоси (Ойбек шеърят асосида): Филол.фан.номз...дисс. – Тошкент: 1997. – Б. 7.

¹²¹ Мирвалиев С. Ҳаёт ва кураш поэзияси. – Тошкент: Ўзфаннашр, 1962. – 172 б.

¹²² Миркарим Осим. Ойбек ва унинг шеърлари // "Ўзбекистон адабиёти ва санъати газетаси", 1989 йил 11 август, №33(3033).

¹²³ Батъ Л.Г., Кошчанов М. Айбек.Критико-биографический очерк. – Москва, 1976. – 223 с.

¹²⁴ Allworth A. The soviet russian impact on uzbek literary activity: diss...doktor of philosophy. – Columbia University, 1959. – 347 p.

¹²⁵ Murphy M. The relationship of Abdulla Qodiriy's historial novels to the earlier uzbek literary traditions (a comparison of narrative structures):diss... doktor of philosophy. – University of Washington, 1980. – 223 p.

¹²⁶ Agir.A. From colonial past to past – colonial future: three uzbek novels (Qodiriy, Oybek, Hoshimov): diss...doktor of philosophy. – University of Wisconsin – Madison, 2003. – 276 p.

¹²⁷ Рональд Р. Ойбекнинг ilk шеърятда бадий образ // Ўзбек тили ва адабиёти, 1980, № 5. – Б. 28– 32.

¹²⁸ Ғофуров И. Ўттиз йил изҳори. – Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа уйи, 1987. – Б. 94-98.

¹²⁹ Расулов А. Танқидчилик уфқлари. – Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1985. – Б. 28.

¹³⁰ Каримов Ҳ. Истиқлол даври адабиёти. – Тошкент: Yangi nashr, 2010. – Б. 5

the cause of literary criticism, literary-critical views, and the result of it is the literary criticism, in turn, becomes the cause of the development of artistic creation, so that they interact¹³¹".

Oybek's works have also been regularly studied in the eyes of critics and gained a special meaning during the years of independence on the basis of new approaches. During the years of independence, research on Oybek's work has made a significant contribution to the development of Oybek studies. Oybek's work was studied on the basis of formal research. "The period of independence, Uzbek poetry has risen to a new level as an artistic and aesthetic phenomenon that encourages the reader to think, to awaken intellectual observations, to analyze the layers of meaning of the word¹³²".

During the years of independence, A. Sabirdinov has published a number of monographs, textbooks, theses and articles devoted to the consistent analysis of Oybek's poetry. It should be noted that the works of such scholars as I. Khaqqul, I. Gafurov, U. Khamdam, A. Sabirdinov, who studied Oybek's poetry from a new perspective during the years of independence¹³³, requires a special attention. A. Sabirdinov in his dissertation "Words and images in Oybek's poetry", monographs "Artistic and methodical features of Oybek's epics", "Oybek's poetic skills", manuals "Study of Oybek's life and work in 5th and 9th grades of secondary schools", "Study Oybek's life and creation at school" show the peculiarities of Oybek's poetic skills, his contribution to the development of epic poetry, the peculiarities of the study of his works in schools and educational institutions¹³⁴. In the development of Oybek studies, the research work of the literary critic U. Khamdam on the problem of "pure lyricism" in Oybek's poetry is distinguished by its unique interpretations¹³⁵. In his research, U. Khamdam illustrates with a number of examples how Oybek's poetry conforms to the world-recognized standards of emotional poetry.

The critic considers a number of Oybek's poems, which have been interpreted as "socialized" due to the ideology of the time, as poetry of the soul and proves that they are the product of pure lyricism. In 1997, U. Khamdam focused on Oybek's ability to use symbols in his research on the "problem of" pure lyricism "in Uzbek poetry of the 1930s" (on the example of Oybek's poems). Perhaps this poem has no meaning for the average reader, but, looking for a deeper meaning in the poet's poetry, the literary scholar seeks a symbol in every word: *"Учиб ер тишлайди бир гала япроқ... Сасида қуёшнинг, баҳорнинг ёди..."* (A wisp of leaves that flies and bites the ground ... The sound of the sun, the memory of spring ...) Being symbolic, the poem hides many layers of meaning¹³⁶. U. Khamdam compares the leaf to human life, believing

¹³¹ Валихўжаев Б. Ўзбек адабиётшунослиги тарихи. – Тошкент: Ўзбекистон, 1993. – Б. 6.

¹³² Орипова Г. Мустақиллик даври ўзбек шеърятининг ғоявий– эстетик ва бадиий хусусиятлари: Филол. фан. бўйича фалсафа доктори(PhD)... дисс. – Фарғона, 2019. – Б. 42.

¹³³ Назаров Б, Расулов А, Аҳмедова Ш, Қаҳрамонов Қ. Ўзбек адабиёти танқиди тарихи. – Тошкент: Тафаккур каноти, 2012. – Б. 224.

¹³⁴ Қаранг:Ойбек ижодининг маънавий-маърифий аҳамияти. Республика илмий-амалий конференцияси. – Гулистон, 2016. – Б. 19.

¹³⁵Хамдам У. 30-йиллар ўзбек шеърятда “соф лирика” муаммоси (Ойбек шеърлари мисолида): Филол.фан.номз... дисс. – Тошкент, 1997. – Б. 142.

¹³⁶Хамдамов У. 30-йиллар ўзбек шеърятда “соф лирика” муаммоси (Ойбек шеърлари мисолида)Филол.фан.номз... дисс. – Тошкент, 1997. – Б. 58.

that death is inevitable when a person is born, just as a leaf under the spring sun which turns into yellow foliage in autumn. Though the poetry was analyzed mainly on the basis of a sociological method during the Soviet period, aesthetic analysis is predominant in this study. When analyzing Oybek's poems, the aim is to find aesthetic pleasure in them. According to U. Khamdam, in poetry, joy and sorrow are always side by side. Most importantly, the researcher emphasizes that the result of these feelings is satisfaction. "This poem begins with grief and ends with grief. But as a result, from it - "a basket of white flowers" from "wild rocks" - grows a blessing: *Тоғлар ҳавосининг ферузасидан, Майин товланади бутун ниҳоли. Ваҳший қояларнинг ажиб ижоди: Юксакда рақс этар бир туп наъматак, Қуёшга бир сават гул тугиб хурсанд!* (From the turquoise of the mountain air, The whole sapling gently shines. Wonderful creations of wild rocks: A wild rose that dances high, Happily holding a basket of flowers in the sun!) Like a wild rose, the poet is, in fact, a unique work of the cruel world. He also was born on wild rocks, tortured, and finally gave "a basket of white flowers to the Sun", filling the world with delicate feelings¹³⁷. The researcher approaches to interpreting of the poem "A wild rose" in new perspectives, pretending that a wild rose is the poet himself. In Khamdam's article "Oybek's double wings"¹³⁸ he also compares Oybek's lyrics with the colors of the rainbow. While A. Sabirdinov focused on issues related to the structure, rhythm, couplet, rhyme of Oybek's poetry, paid attention to the form of the poet's poetry, U. Khamdam's research mainly revealed the idea, content and subtextual meaning of the poet's poems. He proved that the essence of poetry, which was once given a social tone, was "pure lyricism".

In addition to it, the critics, interested in Oybek studies, turned to his poetry during the years of Independence.

In particular, in the article "Songs in harmony with the new poetry of the world" included in Umarali Normatov's book "Radiance of thought", in the collection "In memory of Oybek contemporaries"¹³⁹ (2005) Ozod Sharafiddinov's "Writer who awakened the nation", Maqsud Shaykhzoda's "Notes about Adib", Mirkarim Osim's "Talented Poet", Said Ahmad's "Gleam", Abdukodir Khayitmetov's "Oybek in My Destiny", Erkin Vahidov's "Suffering of a Mistake", Abdulla Aripov's "Bitterness for a Lifetime", Naim Karimov's "Stars in Oybek's Universe" we can see different views and approaches to Oybek's creative activity. In addition, there are a number of articles by K. Yuldashev "The beauty of unopened buds", U. Toychiev "The structure of Oybek's poetry", which covers various aspects of the writer's work.

In the article "Oybek's blossoming wild rose"¹⁴⁰ included in Professor Y.Solijonov's book "Critical Eyes of Truth" the poem "A wild rose" is

¹³⁷ Хамдамов У. 30-йиллар ўзбек шеърлятида "соф лирика" муаммоси (Ойбек шеърлари мисолида): Филол.фан.номз... дисс. – Тошкент, 1997. – Б. 56.

¹³⁸ Хамдамов У. Ойбекнинг жуфт қаноти // Ўзбекистон адабиёти ва санъати, 2020 йил 28 июль.

¹³⁹ Қаранг. Ойбек замондошлари хотирасида. – Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 2005. – Б. 159.

¹⁴⁰ Солижонов Й. Ҳақиқатнинг синчков кўзлари. – Б. 33.

interpreted differently than in Professor D. Kuronov's book "Introduction to Literary Criticism"¹⁴¹.

Radically new views on Oybek's work during the years of independence are reflected in Sadullo Quronov's article "The problem of artistic synthesis in modern Uzbek poetry"¹⁴². He compares the landscapes "painted" by Oybek with the works of the representatives of the Impressionism movement in Europe in the middle of the XIX century: Monet, Renoir, Van Gogh.

In short, while Oybek's poetry was treated in general context of the pre-independence period, due to Independence it was allowed to express the views that had remained in his heart. In particular, A.Sabirdinov analyzed the issues related to the rhythm in Oybek's poetry, U.Khamdam the inner meaning and essence, Y.Solijonov's originality, S.Kuronov the symbolic meanings.

The third chapter of the dissertation is entitled "**Interpretation of Oybek's epic works**". The chapter mainly analyzes the research on the analysis of Oybek's epic works. The first paragraph of the chapter, "**A Study of Oybek's Lyrical-Epic Works**," elucidates the study of Oybek's epics by critics of Oybek studies. "The poet who has written the most epics in Uzbek literature so far is Master of poetry Oybek. Based on the belief that lyrical poetry reflects the spiritual life of the poet, and epic poetry reflects the life of the people and the country, he created about twenty epics, along with examples of lyrical poetry"¹⁴³.

The poet's epics were specially studied by Khomil Yakubov, Sabir Mirvaliev, Matyokub Kushjanov, Akbarali Sabirdinov, along with it, the articles, theses about Oybek's epics were published in the collection of some conferences¹⁴⁴. Oybek's epics were first studied by Professor H. Yakubov. According to the critic, Oybek portrays a bright man of the new era in the epic "Dilbar - the daughter of the period", the image of a perfect man in the epic "Navoi", who struggles against the hypocrites for a lifetime for the benefit of the people, the vivid and true descriptions in the epic "Maidens", the tragic life of Khamza Khakimzoda Niyaziy in the epic "Khamza", the hard life of Pakistan's helpless children in "Zafar and Zahro", grandfather's reminiscences about the hardships of his life in "My grandfather", the campaign of collectivization and hardships of that period in "Gulnoz", the devastation of Hiroshima and Nagasaki in "Detriment of the period"¹⁴⁵.

M.Kushjanov's monograph "Oybek's art of depicting" deals with the issue of character. The critic highlights the writer's unique style in shaping the protagonist's character. In his analysis of the poem "Dilbar - the daughter of the period", the critic noted that Oybek was able to perfectly create the character of an advanced and typical representative of Uzbek women, the epical poem "Revenge"¹⁴⁶ is devoted to the depiction of the life of dashing fellows, shows

¹⁴¹ Куронов Д. Адабиётшуносликка кириш. – Андижон: Ҳаёт, 2002. – Б. 63.

¹⁴² <https://quronov.uz/замонавий-ўзбек-шеърятда-бадий-син>.

¹⁴³ Каримов Н. Олтин водий шабадалари // Т.Низом.Сайланма. Уч жилдлик. 1-жилд. Тошкент: Шарқ, 2007. – Б. 11.

¹⁴⁴ Қаранг: Ойбек ижодининг маънавий-маърифий аҳамияти. Республика илмий-амалий конференцияси. – Гулистон, 2016. – 216 б.

¹⁴⁵ Қаранг. Ёқубов Х. Ойбек реализми. – Тошкент: Ўзбекистон, 1985. –Б. 9-15; Ёқубов Х. Ойбек. – Тошкент: Ўзбекистон, 1975. – Б. 10-15.

¹⁴⁶ Қўшжонов М. Ойбек маҳорати. – Тошкент: Тошкент бадий адабиёт нашриёти, 1965. – Б. 12.

the ambiguity in Sogindik's character in analyses of "Bakhtigul and Sogindik"¹⁴⁷. Oybek's epics were also studied by N. Rahimjanov¹⁴⁸. In his book "Poems in Uzbek Soviet Literature", in the article "The concept of the hero in Oybek's poems"¹⁴⁹ the peculiarities of the poet's epics are revealed. "Oybek's mastery is that he was able to reflect the revolutionary wave that is awakening in the minds of the people through understanding of the individual, his dignity. This was a worthy contribution of Oybek to the formation of a new concept of the hero, which is emerging in our literature of the 30s"¹⁵⁰.

Analyzing Oybek's epics, A. Sabirdinov notes that the scope of the heroes, the diversity of themes, is a valuable source that continues the traditions of our epic¹⁵¹. In general, Oybek's ability to create images, perfection of expression, the image of a lyrical hero, vital details, the ability to draw a variety of images are proved in detail by examples in monographs. A. Sabirdinov also divided Oybek's epics into groups according to their stanzas or verses:

- epics with the same sequence of verses;
- epics with mixed verses;
- divided into parts that are fragmented or do not have a verse.

In the second paragraph of the third chapter, entitled "**Analysis of Oybek's Prose Works**", the author's short stories "In Search of Light", "Childhood", "Alisher's Youth", "Navoi", "Blessed Blood", "Great Way", "Breezes from the Golden Valley", the novel "The Sun Does Not Darken" were studied by the scholars of Oybek studies as an object of research. The author's stories have also been selected as an object of study by the scholars of Oybek studies. In particular, H. Yakubov analyzed the stories "In search of light", "Childhood". In addition, the analysis of M. Kushjanov, M. Ahmadbaeva, S. Ibragimova¹⁵², L. Kayumov¹⁵³ on the story "In search of light" is given. Professor Y. Solijonov also noted that Oybek was an innovative master of poetic imagery in prose¹⁵⁴. While all the books written by H. Yakubov dedicated to Oybek's works are distinguished by their accuracy, richness of evidence, abundance of scientific conclusions, M. Kushjanov's books reveal his unique style, careful observation of characters, form and content, dependence of method on artistic skill.

The chapter also examines the range of research based on Oybek's novels. In the study of the author's historical novel "Navoi" M. Kushjanov examined the writer's character creation skills. The critic acknowledges that in his analysis of "Navoi", the creation of the image of Navoi is aimed at revealing the qualities of a progressive thinker, a person who fought for the highest

¹⁴⁷ Қўшжонов М. Ойбек маҳорати. – Тошкент: Тошкент бадиий адабиёт нашриёти, 1965. – Б. 25.

¹⁴⁸ Қаранг: Раҳимжонов Н. Давр ва ўзбек лирикаси. – Тошкент: Фан, 1979. – 188 б; Ўзбек совет адабиётида поэма. – Тошкент: Фан, 1986. – 175 б.

¹⁴⁹ Раҳимжонов Н. Ойбек поэмаларида қаҳрамон концепцияси // Ойбек ижодий методи ва бадиий маҳорати. – Тошкент: Фан, 1985. – Б. 47–57.

¹⁵⁰ Раҳимжонов Н. Ойбек поэмаларида қаҳрамон концепцияси // Ойбек ижодий методи ва бадиий маҳорати. – Тошкент: Фан, 1985. – Б. 51.

¹⁵¹ Сабирдинов А. Ойбек дostonларининг бадиий-услубий хусусиятлари. – Тошкент: Истиклол, 2003. – Б. 5.

¹⁵² Қаранг: Аҳмадбоева М, Иброҳимова С. Ўзбек адабиёти. – Тошкент: Ўздавнашр, 1962. – 254 б.

¹⁵³ Қаранг: Қайумов Л. Замондошлар. – Тошкент: Фафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1985. – Б. 53.

¹⁵⁴ Қаранг: Ойбек ижодининг маънавий-маърифий аҳамияти. Республика илмий-амалий конференцияси. – Гулистон, 2016. – Б. 15 – 17.

aspirations of society. M. Kushjanov said that "in order to understand the author's hatred against the war in the novel" *Navoi* ", it is necessary to have the ingenuity of a true literary critic" ¹⁵⁵. According to him, the task of contributing to the development of the novel genre, which was damaged during the period when A. Kadyri and A. Cholpon were repressed and banned from reading, was the responsibility of such a brilliant writer as Oybek. H. Yakubov says that Oybek described *Navoi* as a selfless man who sought to preserve the unity of the Timurid state during the crisis of the Timurid state.

The monograph "Historical Reality and Artistic imagination"¹⁵⁶ by Botir Fayziev on the revised novel "Navoi" in 1971 have been also studies. . It is no coincidence that Umarali Normatov says, "Oybek is a master of the historical genre" ¹⁵⁷.

In the analysis of the novel "Blessed Blood" M.Kushjanov reveals the personal life of the heroes in connection with the realities of the historical period. According to Utaev, M.Kushjanov divides the development of the image of Yulchi into two stages: one - obedience and trust in the existing system; the second is that it is characterized by its opposition to the regime¹⁵⁸. Naim Karimov notes that the novel "Blessed Blood" reflects the realities of the national awakening in the early twentieth century, Professor Y. Solijonov in the book "Critical Eyes of Truth" cites that Oybek followed his teacher Abdulla Qodiri in the creation of the novel, A. Rasulov's mentions the history of writing the novel in his sketch "Star gleamed at night".

There are notes about Oybek's novel "The Holy Way" in L. Kayumov's book "Contemporaries". M. Kushjanov's conclusions about the novel also prove our opinion: "This novel about the great path of the Uzbek people to a new life, all the poems and novels of Oybek can be called the last, concluding part of the epic about the revolution" ¹⁵⁹. In addition, M. Kushjanov's notes on the author's novels "The sun does not darken" and "Breezes from the Golden Valley" are given in the chapter. "Before describing the work of the protagonist in art, it is important to show such details that should be the demand, the argument, the reason, the basis for the future action of the protagonist, the grain of the future product. It seems that these chapters of the novel have the product, but no grain"¹⁶⁰. Thus, not all of the author's novels have left literary critics indifferent. The successes and failures of the novels were objectively evaluated.

The third paragraph of the chapter is entitled "**The study of Oybek's literary-critical views**". Being a writer and poet, Oybek made a worthy contribution to the literary criticism of his time with his critical works. Oybek's activity in this field was first studied by Ozod Sharafiddinov. The section "Sacred devotion to the art of speech" in his book "Talents" is dedicated to Oybek's work as a literary critic. "One of the diamond facets of Oybek's talent is

¹⁵⁵ Қўшжонов М. Қўнғилда қолиб кетган гаплар. – Тошкент: Маънавият, 2006. – Б. 5.

¹⁵⁶ Файзиев Б. Навоий романида тарихий воқелик ва бадиий тўқима. – Тошкент: Фафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1971. – Б. 160.

¹⁵⁷ Норматов У.Етуклик. – Тошкент: Фафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1982. – Б. 74.

¹⁵⁸ Ўтаев Ў. Танқид ва услуб. – Тошкент: Фафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1979. – Б. 129.

¹⁵⁹ Қўшжонов М. Сайланма. Биринчи жилд. – Тошкент: Фафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1982. – Б. 107.

¹⁶⁰ Қўшжонов М. Ойбек маҳорати. – Тошкент: "Тошкент", 1965. – Б. 174.

that he shines in his literary and critical work" ¹⁶¹, said the teacher. In his book "Uzbek Literary Criticism" B. Nazarov said that "one of the researches that played a significant role in Uzbek criticism and literary criticism in the 1930s is Oybek's work about A. Kadyri¹⁶²" and he was absolutely right. Academician B. Nazarov for the first time analyzed Oybek's literary-critical articles in a monograph. B. Nazarov divides Oybek's critical views into two periods:

- 1) The period of formation of Oybek aesthetics (1924-1938);
- 2) The period when Oybek was a mature representative of Uzbek literature (1938-1968).

B. Nazarov: "Speaking of the formation of Oybek's aesthetics, first of all, we have to speak about the sources that contributed to the formation of this aesthetics. Firstly, it should be noted that Oybek's aesthetic and literary-critical views are a theoretical reflection of his work" ¹⁶³. Oybek's first review was written under the same name in Fitrat's book "Rules of Literature". The second critical article is Ayn's "Uzbek Poets". In response to the article of "Cholpon" was the article "How to examine the poet Cholpon?" ¹⁶⁴. In response to Oybek, Usmonkhan wrote an article entitled "Criticism of a critic". Then Oybek responded with an article entitled "To the owner of "Criticism of a critic" ". The critic notes that these articles were the most controversial topic of the period. In general, Bakhtiyor Nazarov concluded that Oybek's theoretical views and critical approach to the literary process were the cornerstone of his greatness. B. Nazarov's dissertation is devoted to the study of Oybek's literary-critical views¹⁶⁵. Oybek's scientific activity is also reflected in the articles of Oybek studies' scholars. The collection "Oybek's creative method and artistic skills"¹⁶⁶ is also dedicated to Oybek's work. N. Karimov's scientific article "On the role of Oybek's work in the formation and development of the method of socialist realism in Uzbek literature" is dedicated to Oybek's activities as a literary scholar. Thus, the work of the writer Oybek as a literary critic is also analyzed and studied.

CONCLUSION

1. Oybek has been recognized in literary criticism for his high position in the Uzbek literature of the XX century in the creation of large-scale, artistically high works. The fact is that his personal qualities were expressed in the heroes of his works was deeply covered in the research, and attention was paid to the issues of originality and unique style in his work.

2. Since the 1920s, a school of Oybek studies has been formed on the basis of a number of studies of Oybek's work, biography and activities. The study of the phenomenon of high talent with extraordinary industriousness, deep memory, extensive knowledge and worldview is the essence of this research.

¹⁶¹ Шарафиддинов О. Истеъдод жилolari. Адабий портретлар. – Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1976. – Б. 124.

¹⁶² Назаров Б. Ўзбек адабий танқидчилиги. – Тошкент: Фан, 1979. – Б. 216.

¹⁶³ Назаров Б. Бу сеҳрли дунё. – Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1980. – Б. 28.

¹⁶⁴ Чўлпон ва танқид. – Тошкент: Адабиёт жамғармаси, 2004. – Б. 84.

¹⁶⁵ Назаров Б. Бу сеҳрли дунё. – Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1980. – Б. 172;

Назаров Б. Ҳаётийлик – безавол мезон. – Тошкент: Ёш гвардия, 1985. – Б. 218(34– 64).

¹⁶⁶ Ойбек ижодий методи ва бадиий маҳорати. – Тошкент: Фан, 1985. – Б. 206.

3. It is noted that in the study of Oybek's life, activity, and literary heritage in the pre-independence and post-independence periods of Oybek studies, the dominant feature was analyzing the literary environment of the Soviet period based on repression. In the analysis of the microstructure of his works through unity of the image of the great writer as a person and a creator, attention was paid to the role and importance of the creative personality.
4. The articles began to be written from the first period of Oybek's poems. The study of the role and significance of Oybek's work in the development of Uzbek poetry of the XX and XXI centuries is the essence of Oybek studies. Research shows that the poet's poems served as the basis for the creation of a range of stories, short stories, novels, the depiction of the heroes in works were the bases and initial lines in other types and genres.
5. As a result of socio-political changes, the stages of studying Oybek's work have undergone renewal. The poet's first poems, sources of influence, the history of his works, the opportunity to study his creative laboratory objectively, truthfully and consistently have been acknowledged in the literary criticism. Oybek's poetry was analyzed and interpreted in the context of the world poetry through the terms "pure lyric", "poetry of the heart", "modern poetry".
6. The evaluation of Oybek's work in fiction turned from the interpretation of current issues of socio-political reality to the study of art, mastery, style, the study of subtext, the comparison of its various variants. The role of the great poet in the development of the epic was demonstrated by the coverage of his skills in the continuation of the traditions of folklore, Eastern and Western literature.
7. Some work has been done in Oybek studies on the influence of the world storytelling on Uzbek storytelling, the role and importance of Oybek's work in the development of short stories. Further research in this area has acknowledged in the literature that there are problems that need to be addressed.
8. The development of Uzbek novels of the XX century, the innovations of the XXI century can not be imagined without Oybek novels. Oybek's novels show the role of the writer's works in the development of this genre through the study of plot and composition, skill, the evolutionary process of protagonists, conflict and artistic features, language issues.
9. Oybek's skill in creating a historical novel has been studied by mature literary critics. In this regard, as a result of drastic changes in socio-political life, on the eve of the collapse of the Soviet empire, there were "populist" approaches to the assessment of this or that hero in the works of the great writer. Accusations of the author's "idealization" of the past, as well as condemnation of the use of certain archaic words in the work, are also evident in the literature of the 1950s.
10. Researchers of Oybek's scientific heritage as a leading researcher of Uzbek classical and modern literature, folklore, showed that the theory of "vulgar socialism" published the first articles about such a great figure as Alisher Navoi in the 20-30s, the importance of his scientific heritage.

**МИНИСТЕРСТВО ВЫСШЕГО И СРЕДНЕГО СПЕЦИАЛЬНОГО
ОБРАЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН
НАУЧНЫЙ СОВЕТ DSc. 03/30.12.2019.Fil.05.02 ПО ПРИСУЖДЕНИЮ
УЧЁНЫХ СТЕПЕНЕЙ ПРИ ФЕРГАНСКОМ ГОСУДАРСТВЕННОМ
УНИВЕРСИТЕТЕ**

ФЕРГАНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ

ДЕХКОНОВА МАХСУМА ШАВКАТОВНА

ОЙБЕКОВЕДЕНИЕ И ЭТАПЫ ЕГО РАЗВИТИЯ

10.00.02 – Узбекская литература

**АВТОРЕФЕРАТ ДИССЕРТАЦИИ ДОКТОРА ФИЛОСОФИИ (PhD)
ПО ФИЛОЛОГИЧЕСКИМ НАУКАМ**

Фергана – 2021

Тема диссертации доктора философии (PhD) зарегистрирована в Высшей аттестационной комиссии при Кабинете Министров Республики Узбекистан за № B2019.3.PhD/Fil.954.

Диссертация выполнена в Ферганском государственном университете.

Автореферат диссертации на трёх языках (узбекский, английский, русский (резюме)) размещен на веб-странице Ферганского государственного университета по адресу: www.fdu.uz и в Информационно-образовательном портале «Ziyounet» www.ziyounet.uz.

Научный руководитель: Сабрдинов Акбар Гафурович
доктор филологических наук, профессор

Официальные оппоненты: доктор филологических наук
Хасанов Шавкат Ахатович
доктор филологических наук
Таджибаева Мукаддас Абдурахимовна

Ведущая организация: Наманганский государственный университет

Защита диссертации состоится «28» июни 2021 года в 13-00 часов на заседании Научного совета DSc. 03/30.12.2019.Fil.05.02 при Ферганском государственном университете по адресу: 100151, г. Фергана, улица Мураббийлар, 19. Тел.: (99873) 244-66-02; факс: 99873) 244-44-01; e-mail: info@fdu.uz

С диссертацией можно ознакомиться в Информационно-ресурсном центре Ферганского государственного университета (зарегистрирована под № III)

Адрес: 100151, г. Фергана, улица Мураббийлар, 19. Тел.: (99873) 244-71-28

Автореферат диссертации разослан «16» июня 2021 года.
(протокол рассылки № 23 от «16» июня 2021 года).

А.А.Косимов
Председатель научного совета по присуждению
ученых степеней, доктор филол.наук, профессор

М.Т.Зокиров
Ученый секретарь научного совета по присуждению
ученых степеней, кандидат филол.наук, доцент

С.Р.Мирзаева
Председатель научного семинара при
ученом совете по присуждению ученых
степеней, доктор филол.наук, профессор.

Введение (Аннотация диссертации доктора философии (PhD))

Цель научной работы состоит в последовательном изучении и анализе монографий, диссертаций, трактатов и статей литературоведов XX-XXI веков, занимающихся исследованием творчества Ойбека, изучить этапы развития Ойбековедения в связи с общественно-политическим процессом. Целью диссертации является систематическое освещение жизни, творчества, изучение литературного и научного наследия многогранного таланта.

Объектом исследования являются работы Хомиля Якубова, Матёкуба Кушжанова, Наима Каримова, Бахтиёра Назарова, Сабира Мирвалиева, Нуманджона Рахимджанова, Акбарали Сабирдинова, произведения Улугбека Хамдама, критические статьи Озода Шарафиддинова, Умарали Норматова, Ибрагима Хаккуля, Юлдошходжи Солиджонова, Рональд Райберта, были сделаны ссылки на творчество Ойбека.

Научная новизна исследования состоит в:

системном анализе исследования творчества Ойбека в литературе, выявлении этапов и проблем развития Ойбековедения, определенных выводов об изучении и анализе семейного окружения, других биографических фактов в формировании личности писателя, литературных и эстетических взглядов;

анализе стихотворений Ойбека, которые в советское время считались «угнетающими» и «прославляющими прошлое», но получили свою объективную и правдивую оценку в литературе лет независимости;

в системном исследовании сравнительного анализа этапов развития прозаических произведений в изучении творчества Ойбека; в раскрытии критической ценности прозаических произведений разных жанров;

в обосновании роли литературно-критических статей в развитии художественно-эстетического мышления узбекской литературы, освещающих творческие способности Ойбека.

Внедрение результатов исследований. По результатам данного исследования по Ойбековедению и этапам его развития:

сведения о системном анализе исследований произведений Ойбека в узбекском литературоведении посредством сравнительного метода и биографического подхода, этапах развития Ойбековедения, личности писателя, семейном окружении и биографии в формировании литературно-эстетических воззрений были использованы в проекте А-1-099 «Дальнейшее развитие гражданского общества и обеспечение духовно-нравственной безопасности в устойчивом стратегическом развитии Узбекистана» -. В результате, глава 3 «Воспитание гармонично развитого человека - потребность часа» учебника «Духовное обновление и их влияние на воспитание современных гармонично развитых людей» была освещена примерами о роли семьи в формировании литературной личности, литературных и эстетических взглядов Ойбека (Справка Министерства высшего образования № 89-03-43-09 от 30 октября 2020);

выводы анализа стихотворений Ойбека, которые в советское время считались «угнетающими» и «прославляющими прошлое», но получили свою объективную и правдивую оценку в литературе лет независимости были использованы в проекте 574097 – ERR – 1 – 2016 - 1SY-EPPKA2 – CBHE - JP, “RUECVET: Пилотирование Европейской система перевода зачетных единиц (кредитов) для профессионального образования и обучения (ECVET) в национальных системах профессионального образования и обучения России и Узбекистана” (2016- 2019г.г.) (Справка Министерства высшего образования № 89-03-43-09 от 30 октября 2020). В результате на примерах проиллюстрированы этапы изучения поэзии Ойбека.

Анализ роли литературно-критических статей Ойбека в развитии художественно-эстетического мышления узбекской литературы был использован при подготовке сценария Ферганской областной теле - и радиопрограммы «Тысяча и одна тема» и «Добрый вечер», «Семейная школа», «Тема дня». (Сведение № 12–01 / 53 от 13 июля 2013 г.). В результате эти программы и передачи стали духовно просветительскими и художественно обогащенными, а их популярность возросла.

Структура и объём диссертации. Диссертация состоит из введения, трёх основных глав, заключения, списка использованной литературы и приложений. Общий объём диссертации составляет 138 страниц.

I бўлим (I часть; I part)

- 1.Дехқонова М. Ойбекшуносликнинг тадрижий тараққиёти // ЎзМУ хабарлари – Тошкент, 2020, № 3. – Б.135-139. [10.00.00. № 1]
- 2.Дехқонова М. Ойбек насрий асарларининг ўрганилиши // Ilm sarchashmalari. – Urganch, 2020, № 7. – Б.73-77.[10.00.00. № 9]
- 3.Дехқонова М. Наим Каримов ижодининг ойбекшунослик тараққиётидаги ўрни // FarDU. Ilmiy xabarlar – Научный вестник. ФерГУ. – Фарғона, 2019. № 6. – Б. 147-150. [10.00.00 № 20]
- 4.Dehtonova M. Oybek's poetry through analyses of representatives of Oybek studies school // Clarivate Analytics, International Scientific Journal. – Philadelphia, 2020. –P. 13-17.(Impact factor 8.716)
- 5.Дехқонова М. Ойбекнинг ҳаётини ҳақиқатлари Азиз Қайумов тадқиқида // Актуальные вызовы современной науки. Международная научная конференция. – Переяслав, 2020. – Б. 92-94.
- 6.Дехқонова М. Ойбекнинг адабий-танқидий қарашлари Бахтиёр Назаров тақлиқида // Адабиётшуносликнинг долзарб масалалари. Халқаро конференция материаллари. – Тошкент, 2020. – Б. 82-85.
- 7.Дехқонова М. Ойбек ҳаёти Жаббор Халил чизгиларида // Ўзбек филологиясида матншунослик ва манбашунослик муаммолари. Республика илмий-амалий анжумани материаллари. – Наманган, 2020. – Б. 467-469.
- 8.Дехқонова М. Зарифа Саидносированинг ойбекшунослик ривожига ҳиссаси // Филологиянинг долзарб масалалари. – Фарғона, 2020. – Б. 149-151.

II бўлим (II часть; II part)

- 9.Дехқонова М. Ойбекшунослик тарихига бир назар // Хорижий тилларни ўқитишда замонавий ёндашувлар. Халқаро илмий-амалий анжуман материаллари. – Фарғона, 2018. – Б. 282-284.
- 10.Дехқонова М. Ойбек ижодининг ўрганилиши // Хорижий тилларни ўқитишнинг долзарб муаммолари. Халқаро илмий-амалий анжуман материаллари. – Фарғона, 2019. – Б. 135-137.
- 11.Дехқонова М. XX асрнинг 60-80-йилларида ўзбек адабиётшунослигида Ойбек ижодининг ўрганилиши // “Конституция Республики Узбекистан: наука, образование и воспитание молодёжи” материалы научно-практического семинара. – Ташкент, 2019. – Б. 77-79.
- 12.Дехқонова М.Қуёшдек яшаган индаги севги // Глобализация и языковая картина мира. Сборник материалов Международной научно-практической конференции. – Фергана, 2019. – Б.186-187.
- 13.Дехқонова М. Ойбекнинг “Улуғ йўл” романи тадқиқи. // Инновацион ғоялар, ишланмалар амалиётга: муаммо ва ечимлар. Халқаро илмий-амалий анжуман материаллари. – Андижон, 2020. – Б. 185-187.

14. Деҳқонова М. Йўлдошали Солижоновнинг ойбекшуносликдаги қарашлари // Бадий адабиётда нутқ ва услуб муаммолари. Халқаро конференция материаллари. – Фарғона, 2020. – Б. 31-32.

15. Деҳқонова М. Ойбек комил инсон тимсолида // Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар мавзусидаги конференция материаллари. – Тошкент, 2020. – Б. 66-67.

16. Деҳқонова М. Ойбек қиссаларининг ўрганилиши // Глобал ахборот муҳитида миллий, маънавий ва диний қадриятлар тизимини шакллантириш ҳамда реабилитация қилишнинг долзарб муаммолари” Республика онлайн илмий-амалий конференцияси материаллари. – Фарғона, 2020. – Б. 648-651.

17. Деҳқонова М. Ойбек дostonларининг ойбекшунослар тадқиқи асосида ўрганилиши // Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотларда талабаларнинг ўрни мавзусидаги Республика тармоқли илмий масофавий онлайн конференцияси материаллари. – Тошкент, 2020. – Б. 168-172.